

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ»

Студентки 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

Науковий керівник
к.н.ю., доцент

Керівник освітньої програми
к.н.ю., професор

Бабій Карини
Олегівни

Корягіна Анжела
Миколаївна

Крегул Юрій
Іванович

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 РЕЙДЕРСТВО ЯК ПРАВОВЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ	8
1.1. Поняття та ознаки рейдерства	8
1.2. Суб'єкти вчинення рейдерства	20
1.3. Методи здійснення рейдерства	27
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ	31
2.1. Відповідальність за : «Чорне», «біле» та «сіре» рейдерство	31
2.2. Кримінальна відповідальність за рейдерство в Україні	37
РОЗДІЛ 3 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	44
3.1. Протидія рейдерству в Україні	44
3.2. Протидія рейдерству в зарубіжних країнах	56
ВИСНОВОКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що рейдерство являється однією із серйозних загроз економічній безпеці держави. На даному етапі розвитку України існує велика необхідність у залученні іноземних інвестицій і підвищенні активності підприємницької діяльності суспільства. Однак досягненню таких цілей заважає саме такий процес як рейдерство, яке набуває досить широких масштабів.

Недоліком вітчизняного законодавця є відсутність визначення поняття «рейдерство» та його особливостей, що ускладнює процес боротьби з цим явищем.

Проблема рейдерства є досить актуальною на даний момент та потребує всебічного дослідження.

Все це зумовлює актуальність теми дослідження.

Стан дослідження. Дослідженням особливостей рейдерства, їх видам, протидії та проблемам правового регулювання цих питань присвячували наукові роботи такі автори як: Ю. А. Берлач, О. Ю. Беліков, О. А. Бурбело, З. С. Варналій, Л. В. Руденко-Сударєва, О. Б. Таращанська, Д. Т. Фальшовик, Ю. М. Жорнокуй, О. Л. Перхач та інші.

Метою цієї магістерської роботи є розгляд рейдерства як однієї із загроз національної безпеки, визначення особливостей даного явища та характеристика їх видів, протидії цьому явищу в Україні та закордоном.

Досягнення цієї мети вимагало вирішення таких основних **задач**:

- проаналізувати поняття та ознаки рейдерства;
- охарактеризувати суб'єктів вчинення рейдерства;

- з'ясувати методи здійснення рейдерства;
- охарактеризувати «чорне», «біле» та «сіре» рейдерство;
- проаналізувати кримінальну відповідальність за рейдерство в Україні;
- виявити особливості протидії рейдерству в Україні;
- охарактеризувати особливості протидії рейдерству в зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини на українському ринку корпоративного контролю, що складаються в ході здійснення рейдерства.

Предметом дослідження є рейдерство як негативне явище та серйозна загроза економічній безпеці держави, його особливості, види, а також протидія рейдерству.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання суспільних явищ і процесів, зокрема: структурний, функційний, спеціально-юридичні та інші методи наукового пізнання, які призначені для отримання об'єктивних та достовірних результатів.

Так, структурний метод дозволив охарактеризувати структуру суб'єктів рейдерства (підрозділ 1.2.).

Функційний метод дозволив виявити стійкість усталених зв'язків між різними видами рейдерства, методами його здійснення (підрозділ 1.3., розділ 2).

Герменевтико-правові прийоми застосовуються при дослідженні текстів джерел права.

Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити порівняльну характеристику протидії рейдерству в Україні та зарубіжних країнах,

зокрема з метою удосконалення такої протидії (розділ 3).

Використання формально-логічних прийомів пізнання дозволило сформулювати визначення понять. Наприклад, було сформульовано визначення поняття «рейдерство» та удосконалено визначення поняття «рейдерське захоплення (поглинання) підприємства» як добре організованим, продуманим, цілеспрямованим і комплексним заходом, що вимагає від його ініціаторів (рейдерів) значних інтелектуальних і фінансових ресурсів.

Новизна одержаних результатів:

1. Сформульовано визначення поняття «рейдерство» як виду організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне захоплення чужої власності, поєднане з використанням неправосудних судових рішень та корупції у правоохоронних органах.

2. Сформульовано ознаки рейдерства, до яких віднесено:

- це протиправне привласнення (захоплення) чужого майна як один із видів діяльності організованих злочинних угруповань;
- це використання неправосудних судових рішень для отримання можливості розпоряджатися чужим майном;
- це залучення корумпованих працівників правоохоронних органів до дій зі встановлення фізичного контролю над чужим майном;
- це вчинення низки протиправних діянь кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо).

3. Виявлено причини рейдерства, зокрема, такі як: політична нестабільність; відсутність єдиного судового реєстру, а також корупція у судовій владі; відсутність законів про регулювання відносин

корпоративних прав; непрозорість приватизаційних процесів. Таким чином, рейдерство як економічне явище, притаманне трансформаційним економікам може бути свого роду індикатором, який засвідчує правовий рівень здійснення приватизаційних процесів у країні.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів (1 розділ «Рейдерство як правове та соціально-економічне явище», 2 розділ «Види рейдерства в Україні», 3 розділ «Характеристика протидії рейдерству: порівняльно-правовий аспект»), що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 87 сторінок (включно зі списком використаних джерел). Кількість використаної літератури – 96.

РОЗДІЛ 1 РЕЙДЕРСТВО ЯК ПРАВОВЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ

1.1. Поняття та ознаки рейдерства

Поняття «рейдерство» з'явилося у загальному вжитку порівняно нещодавно. Саме тому немає єдиного підходу до визначення цього терміну, його ознак.

«Рейдер» (raider) – у перекладі з англійського означає компанію, що поглинає інші компанії, скуповуючи акції компанії-жертви з метою отримання її контрольного пакету. З цього випливає, що процес поглинання компанії шляхом скуповування її контрольного пакету акцій вже можна вважати рейдерством. Англійське слово raid означає раптовий напад, наліт [2, с. 53].

Існують різні погляди щодо трактування сутності терміну «рейдерство».

Як правило, у нашій державі рейдерство трактується як незаконне захоплення підприємств, або ж недружнє поглинання.

Так, з позиції Міністерства внутрішніх справ України, «рейдерство» – це силове захоплення спірних підприємств, у тому числі на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників [80, с. 224]. Проте важко визначити, чим застосування сили під час привласнення чужого майна відрізняється від інших злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Фахівці Служби безпеки України розглядають «рейдерство» як протиправне захоплення акціонерних товариств (у тому числі з державною часткою власності) сторонніми комерційними структурами через міноритарних акціонерів, які діють їх користь [48].

Рейдерство являється злочинною діяльністю. Так вважають посадовці прокуратури, які визначають рейдерство як злочинну діяльність, а окрема рейдерська атака являється злочином або сукупністю злочинів, що спричиненні діяльністю злочинних угруповань із привласненням чужого майна шляхом шахрайства. При цьому, такі шахрайські дії проводяться з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень, а також за участі корумпованих чиновників.

Отож, фахівці у сфері контрольної-наглядової діяльності під рейдерством розуміють саме незаконне заволодіння майном, а також використання його у власних інтересах.

Натомість у європейських країнах з розвинутою економікою під цим поняттям розуміють легітимне, тобто легальне придбання компанії недружнім поглинанням [2, с. 53].

У науковій літературі також є різні визначення поняття «рейдерство». На думку деяких науковців рейдерство – це завжди незаконне загарбання, але не обов'язково поглинання. Інша група науковців вважають, що рейдерство не завжди злочин.

Так, М. Іонцев трактує рейдерство як забезпечення контролю над компанією або активом як в юридичному, так і фізичному значенні всупереч волі менеджменту та/або власника цієї компанії або активу. В. Горбов зазначає, що це дії, щої спрямовані на скуповування

контрольного пакету акцій компанії без будь-якого узгодження з акціонерами та менеджментом компанії [52].

Ю. Погорелов та Ю. Лещенко характеризують рейдерство з позиції незаконного захоплення підприємства з метою заволодіння його активами та з використанням незаконних методів і засобів (кримінальне рейдерство) або недружнє чи вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів із тією самою метою [54, с. 210]. Подібну точку зору розділяє Астахов П., який визначає рейдерство як «особливий вид ворожого поглинання, за якого цінні активи компанії, що піддалися рейдерській атаці, розпродаються і бізнес припиняє існувати» [3, с. 6].

На функціональних аспектах рейдерства фокусує увагу С. Москаленко, який розглядає це явище через призму інструментів захоплення, що включають у себе комплекс юридичних, психологічних, економічних, військовоспортивних методик та технологій [50].

У цьому контексті заслуговує на увагу точка зору Д. Зеркалова, який розглядає рейдерство через призму захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [25, с.21].

А. Кіреєв визначає рейдерство як системний процес, що здійснюється на ринку корпоративного контролю, який спрямований на неправомірне заволодіння активами інших суб'єктів господарювання через завдання їм економічних збитків [27, с. 16].

На особливості здійснення рейдерства, напрями його реалізації вказує Ю. Берлач, який характеризує це поняття як процес захоплення фірми у власність проти волі її власників/власника, що здійснюється

шляхом реалізації різних протиправних дій із боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта рейдерського нападу чи подальшого управління ним [8, с. 62].

При визначенні рейдерства деякі автори характеризують технологічні аспекти його реалізації. Зокрема, Нестеренко В. розглядає представлене поняття як діяльність, мета якої – поглинання іншої компанії за допомогою псевдолегітимних методів та технологій, що створюють враження уявної законності дій [45, с. 5].

А. Д. Андреев зазначає, що це цілеспрямована зміна права власності на акції та підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових та адміністративних рішень і протиправної діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, які обслуговують обіг та облік цінних паперів певного акціонерного товариства, та/або посадових осіб акціонерного товариства [1, с. 11].

А. В. Смітюх трактує рейдерство як дії, що спрямовані на набуття певною особою прав на майно або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника або особи, яка здійснює контроль над суб'єктом господарювання, що відбувається у ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який має удаване правове обґрунтування і реалізується з додержанням або з імітацією правових процедур. Рейдерство є юридично мотивованим загарбанням, корпоративне рейдерство (тобто рейдерство щодо суб'єктів господарювання, що здійснюється через отримання корпоративного контролю) є незаконним недружнім поглинанням [72, с. 59-61].

О. Шустік вказує, що рейдерство, або «так звані агресивні поглинання», - це захоплення контролю над суб'єктами

господарювання з використанням незаконних методів, що супроводжуються масовими порушеннями прав і законних інтересів акціонерів [91, с. 9].

Б. Грек зазначає, що рейдерство це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в Дружнє Поглинання Недружнє Біле (законне) Рейдерство Кримінальне захоплення юридичному і фізичному розумінні, з використанням корумпованості чиновників або із застосуванням сили.

Цікаве визначення українського рейдерства запропонував А. Єфименко. На його думку, рейдерство – це вилучення майна на формально законних підставах, основу яких становить злочин, зловживання правом або прогалини в законі чи системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [20, с. 118].

Тож можна констатувати, що більшість учених схиляється до думки, що рейдерство – це встановлення контролю над юридичною особою всупереч сукупній волі її власників, що здійснюється за допомогою неправомірних дій.

Необхідно з'ясувати ознаки рейдерства.

Так, З. С. Варналій вказує, що рейдерство, як економічне явище характеризується такими ознаками, як:

1. Системність, тобто діяльність здійснюється на постійній основі, що дозволяє розглядати її як особливий вид бізнесу.

2. Завдання збитків, спроба одержання контролю над активами з боку рейдерів завжди супроводжується завданням збитків особам, під контролем яких колись перебував даний актив.

3. Несиловий характер дій рейдера. При необхідності впливу на опонентів рейдери прагнуть використовувати законні інструменти надання тиску на контрагентів (судові позови, ініціювання перевірок з боку податкових органів, органів внутрішніх справ і інших структур). Це відрізняє їх від силових підприємців, що тяжіють до насильства (убивство, викрадення людини та ін.) або загрозам насильства [12, с. 132].

Хоча з останньою ознакою навряд ч можна погодитися, адже, як уже було з'ясовано, для нашої держави притаманне застосування не лише законних методів, але й протиправних (незаконних), зокрема й силових.

На думку Ю. А. Хатнюк, головними ознаками рейдерства в Україні є:

- заволодіння майном підприємства незаконним шляхом;
- використання прибутку в своїх інтересах;
- застосування різних методів для підтримки рейдерів;
- закріплення домінуючих позицій;
- упередженість при прийнятті рішень, зокрема під час ухвалення рішень суду в інтересах рейдера [88, с. 177].

Науковці також зазначають, що специфічним для рейдерства є поєднання таких ознак:

- 1) майнові права або контроль над суб'єктом господарювання переходять від однієї особи до іншої;

2) такий перехід відбувається без згоди особи, що має відповідні майнові права або здійснює контроль;

3) такий перехід відбувається в ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який:

а) має певне удаване правове обґрунтування (тобто його характеризує відсутність реальних правових підстав для отримання прав або контролю, утім юридичне оформлення рейдерських дій може бути настільки якісним, що створює видимість додержання закону);

б) реалізується із додержанням або частіше — з імітацією додержання встановлених законом процедур (при цьому силовий вплив, як правило, виходить за межі державного примусу, який застосовують державні виконавці за належного та неупередженого виконання виконавчих документів).

На думку А. В. Смітюх, саме одночасна наявність всіх цих ознак відрізняє рейдерство від інших суміжних правових явищ [72, с. 59-61].

Для детальнішого аналізу поняття «рейдерство» варто проаналізувати його співвідношення із суміжними поняттями такими як «поглинання», «дружнє поглинання», «недружнє поглинання», «загарбання» та «злиття».

Так, поглинання – це дії, спрямовані на отримання особою або групою осіб, що діють спільно (поглиначами), корпоративного контролю над суб'єктом господарювання у вигляді пакету акцій або частки у статутному капіталі, що забезпечує такий контроль через придбання контрольного пакету (контрольної частки), збільшення статутного капіталу, злиття, приєднання товариств або іншим чином. Поглинання можна поділити на дружні та недружні. Дружні, коли корпоративний контроль переходить до поглинача суто добровільно, за

домовленістю з контролюючими акціонерами (учасниками) та за згодою органів управління (менеджменту) [72, с. 59-61].

Щодо розмежування понять «рейдерство» та «недружнє поглинання» і вказують на їхню спільну мету, але використання при цьому різних інструментів. Прикладом цього є думка І. Костіна, який вказує, що рейдерство це, перш за все порушення закону на будь-якій стадії отримання контролю над підприємством, тоді як недружнє поглинання – це використання законних засобів при отриманні контролю над підприємством.

Проте М. О. Артюх під недружнім (ворожим) поглинанням розуміють встановлення контролю над активами компанії всупереч волі її акціонерів (власників) і менеджменту. Різниця між цим поняттям та рейдерством у тому, що у разі недружнього поглинання суб'єкт отримує хоч незначні, але певні кошти за майно [25, с. 73]. Коваль О. «недружнє поглинання» називає «жорстоким поглинанням», вкладаючи у нього такий же зміст [28, с. 7].

На противагу цьому, І. Селіванова трактує термін «недружнє поглинання» як синонім до поняття «загарбання» та розрізняє два можливі варіанти отримання корпоративного контролю – добровільне відчуження (тобто «дружнє поглинання») та загарбання («недружнє поглинання»). При цьому, автор зауважує, що таке поглинання у деяких державах регулюється правовими актами, поняття недружнє поглинання охоплює ситуацію, коли менеджери компанії, які надають висновок з приводу поглинання, не рекомендують укладати таку угоду [70, с. 35]. Ю. Хомич зазначає, що ця процедура у країнах з розвиненою економікою полягає у зміні корпоративного контролю без згоди менеджменту фірми (але не стосується загарбання) [89, с. 95].

Держава, у разі порушення цих норм поглинання, може застосувати санкції (наприклад, штраф) до компанії-агресора [2, с. 52].

В Україні під поняттям «недружнє поглинання» зазвичай розуміють застосування незаконних методів, зокрема й силою. Тобто аналізований термін ототожнюється із поняттям «загарбання» [72, с. 57].

Тобто на думку І. Костіна рейдерство являється завжди правопорушенням або низкою правопорушень у сфері корпоративних відносин, але це не обов'язково злочин. Деякі дослідники визначають рейдерство як цілеспрямовану зміну права власності на підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових рішень та адміністративних рішень із використанням психологічного та силового тиску [15, с. 46].

Загарбання — це дії, спрямовані на протиправне, з прямими порушеннями закону, та/або через зловживання правами отримання майна, або корпоративного контролю із застосуванням насильства та/або примусу, у тому числі — державного. Загарбання можна поділити на:

– «прості» загарбання, коли загарбники не мотивують свої дії посиланнями на закон та не отримують належним чином оформлених прав на отримане ними майно;

– «юридично мотивовані» загарбання, коли загарбники попри прямі порушення закону та/або зловживання правами обґрунтовують свої дії, апелюючи до положень законодавства, здійснюють загарбання із додержанням (або з імітацією додержання) встановлених законом процедур і набувають на отримане майно належним чином оформлені права. Юридично мотивовані загарбання є рейдерством [72, с. 59-61].

Поняття «злиття» має чітке юридичне визначення. Злиття – це процес об'єднання двох компаній в одну, унаслідок чого на базі двох компаній утворюється одна нова. Окремі автори вважають, що злиття слід розглядати як окремий випадок поглинання, який відрізняється від останнього тільки процедурою передачі (обміну) власності. Але на практиці сторони операції вважають за краще називати злиттям будь-який процес, при якому дотримується принцип паритетності, як мінімум під час переговорів. Дійсно, на практиці дуже часто ототожнюють поняття дружнього поглинання й злиття. Наприклад, якщо компанія - лідер ринку купила другорядну компанію в регіоні для розширення своєї дилерської мережі, це що: злиття чи поглинання? Менеджер купленої компанії заявляє, що відбулося злиття, а керівництву компанії-лідера байдуже, як буде названа подія, що відбулася, головне, що всі залишилися задоволені [16, с. 50-51].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що рейдерське захоплення (поглинання) підприємства є добре організованим, продуманим, цілеспрямованим і комплексним заходом, що вимагає від його ініціаторів (рейдерів) значних інтелектуальних і фінансових ресурсів. Використання корупційних зв'язків дозволяє рейдеру досягнути ефекту раптовості, необхідного для захоплення чужого підприємства, а неправосудні судові рішення дозволяють рейдеру розпорядитися чужим майном на свою користь.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що основною ознакою рейдерства є вчинення протиправних дій із заволодіння чужою власністю під прикриттям зовні законних підстав, таких як:

- вирішення бізнес-конфлікту;

- поновлення порушених прав міноритарних акціонерів;
- усунення від керівництва неефективного менеджменту тощо.

Іншими ознаками кримінального рейдерства в Україні є:

- організований характер рейдерської діяльності;
- забезпечення злочинного результату шляхом вчинення низки протиправних дій кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо), об'єднаних метою заволодіння чужою власністю;
- залучення до рейдерських нападів корумпованих представників органів влади та правоохоронних органів;
- використання неправосудних рішень суду для юридичного прикриття рейдерського нападу та отримання можливості розпоряджатися чужим майном; надзвичайно висока рентабельність рейдерської діяльності.

Наведені приклади проявів рейдерства та його визначення окремими фахівцями дають підстави для виокремлення його головних ознак, якими є:

- протиправне привласнення (захоплення) чужого майна як один із видів діяльності організованих злочинних угруповань;
- використання неправосудних судових рішень для отримання можливості розпоряджатися чужим майном;
- залучення корумпованих працівників правоохоронних органів до дій зі встановлення фізичного контролю над чужим майном;
- вчинення низки протиправних діянь кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо).

На підставі викладеного можна зробити висновок, що рейдерство є видом організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне захоплення чужої власності, поєднане з використанням неправосудних судових рішень та корупції у правоохоронних органах. Це, насамперед, злочини загальнокримінальної спрямованості (шахрайство, грабіж, підробка документів тощо), службові злочини (зловживання владою або службовим становищем, перевищення службових повноважень, хабарництво тощо), злочини проти правосуддя (постановлення завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови, завідома неправдиве показання тощо).

Суспільна небезпека рейдерства проявляється у підриві економічної безпеки держави, негативному впливі на міжнародний імідж країни, зниженні її інвестиційної привабливості, оскільки динаміка закордонного інвестування в економіку України визначається насамперед такими факторами, як внутрішня політична стабільність, характер і темпи здійснення ринкових реформ, сприятливі зовнішньоекономічні умови, стабільність економічного законодавства, гарантії недоторканості приватної власності та закордонних вкладень тощо.

Рейдери негайно перепродають вже захоплені ними підприємства або ініціюють їхнє штучне банкрутство на замовлення іноземних конкурентів, чи переводять об'єкти у тіньовий сектор економіки. Внаслідок таких операцій у будь-якому випадку завдаються значні збитки державі, завдається удар по окремим секторам її економіки і авторитету влади (демонстрація безсилля державних органів, нездатності протидії корупції тощо).

За даними прокуратури, рейдерські напади є високоприбутковим бізнесом організованих злочинних угруповань, економічне підґрунтя яких складається із багатомільйонних фінансових потоків, здобутих внаслідок протиправної діяльності, які активно використовуються для оплати послуг кваліфікованих юристів, підкупу суддів, правоохоронців, працівників Міністерства юстиції, інших державних службовців та працівників контролюючих органів.

Конкуренція судових актів при вирішенні корпоративних спорів призводить до втрати довіри до судової влади. В той же час, правоохоронні органи не вживають ефективних заходів протидії злочинним проявам рейдерства.

1.2. Суб'єкти вчинення рейдерства

Для всебічного аналізу такого явища як рейдерство, варто з'ясувати та охарактеризувати їх учасників.

У науковій літературі найчастіше зазначають про таких суб'єктів рейдерства як замовники та безпосередньо рейдери. Так, на думку К. А. Мамонова та В. А. Величко суб'єктами рейдерства є замовник та рейдери. Першим може бути як фізична, так і юридична особа, що виступає матеріальним спонсором і є найбільш зацікавленою стосовно підготовки та реалізації рейдерської атаки. Рейдери також можуть бути фізичні та юридичні особи, що забезпечують здійснення рейдерської атаки на відповідне підприємство за рахунок і в інтересах третіх осіб. Незалежні рейдери – це фізичні або юридичні особи, що здійснюють

рейдерську атаку за власний рахунок і за власними інтересами [37, с. 80].

Т. Бабич, при вивченні питань рейдерства в Україні, дає тлумачення поняття рейдерів. Вона визначає, що рейдери це команда висококваліфікованих спеціалістів із захоплення фірм або із перехоплення управління за допомогою навмисне розіграного бізнес-конфлікту [5].

Замовники рейдерства – це своєрідні спонсори рейдерської атаки. Ними можуть бути як окрема фізична, так й юридична особа. Як правило, представники великого бізнесу, володіють великими фінансовими можливостями, які прагнуть до максимального задоволення своїх амбіцій. Нерідко це публічно відомі особистості, провідні власники легального бізнесу. Рейдерство для них – це перш за все елемент конкурентної боротьби [17, с. 19].

На думку С. Москаленко, до складу фірми-рейдера входять юрист, економіст, особа, яка відповідає за зв'язки з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, з криміналітетом [43, с. 118]. Так, юристи як кваліфіковані спеціалісти в галузі правознавства, можуть використовувати прогалини та інші правотворчі деформації на користь рейдерів, а також розробляють та формують документи (у тому числі й підроблені) з метою порушення різних судових справ (кримінальних, господарських тощо), ініціюють перевірки [17, с. 18].

До цієї команди також можуть входити психологи, журналісти, а також колишні працівники спецслужб [43, с. 118].

На думку науковця З. В. Гбур, до складу спеціалізованої фірми-рейдера належать: організатор, юристи, допоміжні відділи по збору та

аналіз інформації, PR-агенства, силові структури, спеціалізований відділ, що займається реалізацією недружніх поглинань.

3. В. Гбур також класифікує рейдерів на:

- замовників (це представники, як правило, великого бізнесу, можуть бути відомими особами, які задовольняють шляхом рейдерств свої амбіції або таким чином баряться з конкурентами);

- координаторів (їх ще називають «білими комерцями», вони здійснюють керівництво, координацію, а також планування ворожого поглинання. Ці суб'єкти мають зв'язки з кримінальними особам, володіють високими організаторськими якостями);

- професіоналів (як правило, це економісти та юристи, фахівці у своїй галузі, які аналізують наявну інформацію та готують усі необхідні документи);

- солдатів (це молоді люди 25-35-ти років, так звані «тітушки», які виконують дрібні доручення або вчиняють насильницькі та інші дії для досягнення певної мети);

- корупціонерів (це посадові особи, які за певну винагороду приймають певні рішення чи створюють умови для реалізації рейдерського захоплення) [17, с. 18-19].

Можна виділити й структуру рейдерів (залежно від їх організованості та складу). Ними є:

- окремі особи, які використовують корумпованість певних структур (вони здійснюють підготовчі дії та реалізують рейдерські дії, враховуючи корупційні особливості державних та інших структур, для заволодіння майном фізичних або юридичних осіб),

- спеціальні форми або групи людей, які об'єдналися з певною метою (характеризуються напрямками та особливостями об'єднання для здійснення рейдерства і захоплення різної власності.),
- галузеві холдинги, які прагнуть усунення конкурентів шляхом їх поглинання (визначаються напрямками об'єднання для усунення конкурентів у певній галузі),
- великі холдинги й фінансово-промислові групи, які скуповують бізнес, земельні ділянки, все цінне для збільшення своїх активів (ці холдинги та групи містяться, як правило, у великих містах [87, с. 221]),
- несумлінні керівники, які мають доступ до важливих документів підприємства (з метою забезпечення власних інтересів щодо майна та бізнесу),
- партнери по бізнесу або дрібні акціонери, що забезпечують реалізацію рейдерської атаки (спрямовують зусилля на здійснення рейдерських дій, враховуючи власні партнерські відносини з підприємством або можливості впливу на управлінську або організаційну систему акціонерного товариства) [37, с. 80].

Очолює таку організацію лідер-стратег. Кожен член організації має конкретні завдання. Практики зазначають, що середній вік рейдерів складає лише 25 років. Натомість, як правило, керує такою компанією людина з певним життєвим досвідом. Діє рейдерська організація на основі проектного менеджменту. Особливістю є те, що команда, а також варіанти рейдерської атаки обираються під кожний конкретний проект [43, с. 118].

Також у юридичній літературі ведуть мову про такий вид рейдерства як «грінмейл», для якого є характерний специфічний

суб'єктний склад. У цьому випадку серед гравців-агресорів найпоширенішими є такі особи:

- олігархи й фінансово-промислові групи, які поглинають компанії та їхні активи для розвитку власного бізнесу або для диверсифікації вже наявних власних бізнес-імперій і створення нових галузевих холдингів;

- інвестиційні компанії, які здійснюють поглинання через власний бізнес (у подальшому компанії, що поглинаються, та їхні активи продаються зацікавленим особам за максимально високими цінами або ж залишаються у власному бізнесі);

- інвестиційні компанії-посередники, які діють в інтересах замовника;

- інвестиційні компанії - професійні грінмейлери.

Решта гравців не становлять серйозної загрози підприємству хоча б тому, що для успішної реалізації проекту їм потрібні значні матеріальні та адміністративні ресурси. Олігархи й фінансово-промислові групи володіють значними фінансовими ресурсами, залучають до своїх дій адміністративні, судові та силові ресурси. Важливим для них є скасування судового рішення, підкуп судових виконавців і місцевих силових структур. Зрештою, легітимні власники підприємства після успішної операції перехоплення управління, яку здійснюють судові виконавці за відповідної силової підтримки, залишаються «за воротами» та змушені оскаржувати незаконні дії своїх опонентів. Менш агресивними, проте не менш жорстокими можна вважати дії інвестиційних компаній. Справа в тому, що активи, щодо яких тривають безкінечні судові провадження, залишаються проблемними, і продати їх за максимально високою ціною практично

неможливо. До агресії такі компанії вдаються лише тоді, коли розпочатий корпоративний конфлікт не може бути врегульовано мирним шляхом. Можливості й тактика інвестиційних компаній-посередників визначаються переважно можливостями їх замовників. Зазвичай вони на початковій стадії володіють незначними коштами та досить рідко спираються на значний адміністративний, судовий чи силовий ресурс, оскільки ці інструменти є для них досить дорогими. Однак якщо замовником виступає велика структура, то можливості посередника серйозно зростають [13, с. 102].

Загалом найбільш небезпечними є професійні грінмейлери. Вони виступають як учасники проекту щодо недружнього поглинання, приховуючи до певного часу головного гравця, або реалізують власну стратегію, створюючи передумови для недружнього поглинання. Професійні грінмейлери поведуться досить жорстко, свідомо створюючи собі агресивний імідж, який здебільшого стає своєрідним піар-проектом [6, с. 3-4].

3. Є. Тарханова зазначає, що відмінності між рейдерами та грінмейлерами полягають у тому, що рейдери націлюються на незаконне захоплення ліквідного активу й нерухомості в будь-якому секторі економіки, діють на замовлення загарбника, розробляючи самостійно всю стратегію захоплення. Натомість грінмейлерство використовується, як правило, для корпоративного сектора економіки, у якому стратегія розробляється самим загарбником як майбутнім власником підприємства, причому, як правило, у межах закону. Так, за всіма ознаками грінмейл є фактично особливим різновидом рейдерства [78, с. 247].

Окрім того, у юридичній літературі дають характеристику суб'єктам рейдерства залежно від належності до таких видів як білого та чорного рейдерства:

- рейдер «білий» – особа (юридична або фізична), котра, використовуючи прогалини в корпоративному законодавстві, прагне встановити свій контроль над певним підприємством і пропозиція якої, на відміну від небажаної пропозиції, є прийнятною для цього підприємства. Такі рейдери застосовують стандартний набір прийомів щодо маніпулювання акціями та частками підприємства, а також використовують суперечність між власниками бізнесу;

- рейдер «чорний» – особа (юридична або фізична), котра намагається встановити свій контроль над певним підприємством, але є небажаною для нього. В арсеналі таких рейдерів-різні протиправні прийоми, зокрема фальсифікація та незаконне вилучення документів підприємства, підкуп суддів, прокурорів, чиновників місцевих адміністрацій, а також силові захоплення підприємства [85, с. 624].

Отже, основними суб'єктами рейдерства виступають замовники та рейдери, які взаємодіють між собою під час здійснення рейдерської атаки. Поряд із цим у структурі рейдерства виділяють й додаткових суб'єктів – організаторів, юристів, інформаційно-аналітичні структури тощо.

1.3. Методи здійснення рейдерства

Рейдерська діяльність – це насамперед злагоджена й командна робота висококласних фахівців: юристів, економістів, аналітиків, бухгалтерів, аудиторів, силовиків; спрямованих у потрібне русло організатором, що має деякий адміністративний і фінансовий ресурс. Вони використовують у цій діяльності різні методи.

Існує три види недружнього поглинання (які будуть аналізуватися у наступному розділі роботи), тому слід вказати методи, які використовують при кожному із поданих видів поглинання.

Технології білого поглинання ґрунтуються на використанні легальних методів. І хоча такі методи професійних рейдерів можуть бути дуже далекі від норм ділової етики, але є законними [19, с. 31-32].

Отож, до таких методів білого рейдерства можна віднести, до прикладу: закупівля акцій, що є методом «дружнього поглинання», який реалізується шляхом добровільної купівлі-продажу контрольного пакета акцій підприємства; проведення додаткової емісії акцій, що є важливим шансом для рейдера, який дає змогу законним способом отримати контроль над підприємством; реприватизація (юридичний спосіб поглинання), що передбачає перегляд попередньої приватизації з метою її скасування в судовому порядку [69, с. 344] тощо.

Сіре рейдерство – технології поглинання ґрунтуються на використанні псевдолегальних методів, що створює враження законності дій. Реалізація методів і прийомів вимагає організації силового захоплення, яке забезпечується не тільки і не стільки власне грубою силою, скільки відповідними технічними, юридичними і політичними заходами [88, с. 178-179]. Незважаючи на здавалося б законні дії, їх методи, як правило, дуже далекі від норм ділової етики.

Зокрема використовуються такі прийоми, як маніпуляції суспільною думкою, лоббїзм, біржові махінації, не хетують рейдери й силовими захопленнями, а часом і підкупом [24].

До прикладу, до методів сірого рейдерства можна віднести: фіктивне банкрутство, що здійснюється шляхом фіктивного створення податкової та кредиторської заборгованості; тобто на підприємство-жертву всіма можливими способами «вішають» борг, одночасно здійснюючи постійний тиск щодо сплати боргу, за яким слідує звернення до суду про визнання підприємства банкрутом і подальший продаж його активів в інтересах рейдера; банкрутство підприємства з подальшим придбанням його активів, що полягає в тому, що рейдер шукає прострочену заборгованість підприємства і надає хабарі недобросовісним чиновникам, суддям, арбітражним керуючим, які підтримують ініціативу щодо порушення справи про банкрутство; одночасно в ЗМІ формується негативний імідж підприємства, що погіршує його відносини зі споживачами й постачальниками, похитує фінансовий стан підприємства [69, с. 344].

До найбільш поширених прийомів і методів діяльності «чорних» рейдерів варто віднести:

- 1) скуповування пакетів акцій на фондовому ринку або безпосередньо у міноритарних акціонерів з метою створення контрольного пакету;
- 2) купівля боргів підприємства, його штучне банкрутство або початок процедури санації;
- 3) використання міноритарного пакету і неправосудних рішень та ухвал, які визначають, що добросовісний акціонер взагалі не є

акціонером й не може брати участь у зборах і т. д., з метою «розмивання» контрольного пакету;

4) маніпуляції з реєстрами власників [18, с. 133];

5) корпоративний шантаж (грінмейлерство, юридичний терор), що полягає в тому, що рейдер цілком легітимними діями чи шантажем заважає підприємству вести поточну господарську діяльність, змушуючи його «викупити свій спокій»;

6) силове захоплення, що здійснюється із залученням державних силових чи приватних охоронних структур та за допомогою фальсифікації судових рішень;

7) контроль над менеджментом, що використовується тоді, коли неможливо викупити контрольний пакет акцій підприємства або застосувати механізм фіктивного банкрутства; реалізується шляхом підкупу, погроз чи шантажу керівництва компанії, внаслідок чого агресор за допомогою неформальних зв'язків з підприємством-жертвою отримує надійні важелі впливу [69, с. 344];

8) захоплення;

9) підробка документів;

10) реєстрацію компаній на підставних осіб [13, с. 99].

Замовні вбивства акціонерів, власників або керівників, крадіжки документів, погрози й інший явний криміналітет серед дійсних професіоналів цього бізнесу вважається недопустимим і практично не використовується, хоча є й «фахівці» менш педантичні, які використовують такі методи [19, с. 31-32].

До рейдерських атак рейдери ретельно готуються і для здійснення таких дій характерні певні етапи. Однак існує множинність думок науковців, щодо поділу таких етапів.

Так, Т. Бабич виділяє 8 етапів здійснення рейдерського захоплення :

1. збір інформації;
2. атака;
3. піар рейдерства;
4. протистояння підприємства-жертви і рейдера;
5. лігалізація рейдера;
6. завершення перехоплення правління;
7. результати захоплення;
8. підсумки рейдерської роботи [5, с. 4].

Мамонов К. А. зазначає про чотири етапи здійснення рейдерства:

1. Планування відповідних рейдерських дій та визначення об'єктів (характеристика бізнесу, його активів і власників, кількість рейдерів і схем, визначення завдання і термінів, формування фінансових можливостей реалізації рейдерської атаки).

2. Розвідка, робота із представниками бізнесу, вербування відповідних осіб для здійснення рейдерської атаки, формування негативної репутації про підприємство, створення відповідних конфліктних ситуацій, забезпечення провокацій та ін.

3. Підготовка пакету документу, здійснення юридичних дій щодо перерозподілу майна, забезпечення зміни власників підприємства, зміна долей власності, перехід майна, участь у судових справах, формування кримінальних справ та ін.

4. Здійснення функціональних дій, спрямованих на захоплення бізнесу (силове захоплення підприємства, легалізація захопленого бізнесу, розподіл кримінального доходу) [37, с. 81].

РОЗДІЛ 2 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

2.1. Відповідальність за :«Чорне», «біле» та «сіре» рейдерство

У науковій літературі вирізняють декілька видів рейдерства у діапазоні від законної (легальної) діяльності (рейдерство як бізнес, що нічим не відрізняється від інших видів бізнесу) до незаконної діяльності (кримінального діяння), що, як правило, супроводжується цілим комплексом злочинів: від корупції до фізичного насильства:

1. «Біле» рейдерство, під час якого рейдер діє винятково за законом, використовуючи наявні прогалини у ньому [17, с. 16]; організовує скуповування акцій або боргів підприємства, намагається тимчасово погіршити його економічний та фінансовий стан, здешевити його акції, шукає «дірки» в статуті й т. п. Фактично сьогодні в цивілізованому світі поширений лише цей тип рейдерства, оскільки він є дозволеним, регулюється та контролюється законом [18, с. 132-133]. Такі рейдери завжди використовують законні інструменти заволодіння компаніями, а саме: придбанім кредиторської заборгованості, перегляд результатів приватизації, скуповування акцій (приблизно 10-15 %), можливим є також корпоративний шантаж [18, с. 131-132].

В Україні порядок отримання дозволу на недружнє придбання акцій компанії регулюється нормативними актами Антимонопольного комітету. При цьому під недружнім поглинанням розуміють придбання, що здійснюється за фактичної протидії з боку суб'єкта

господарювання, акції якого скуповуються [18, с. 132-133]. Як зауважує О. Відяпін, таке рейдерство інколи навіть дає позитивні результати, коли скуповується невіддале, слабе підприємство і розвивається з нього економічно вигідне [14].

«Білими» рейдерами визначаються ті, які діють методом корпоративного шантажу в межах чинного законодавства. Такий вид рейдерів частіше за все трапляється в країнах з розвинутою економікою та високою бізнес-культурою, а в Україні вони трапляються рідко.

Зважаючи на наведені характеристики «білого» рейдерства, можна зробити висновок, що таке рейдерство не характерне для нашої держави. Воно характерне для зарубіжних країн з розвинутою економікою.

2. «Сіре» рейдерство є можливим через недосконалість законодавства. В останні роки спостерігаються тенденції зміни однозначно кримінальних механізмів захоплення об'єктів чужої власності («чорних» схем) технологіями, які самі по собі не є злочинними, проте на окремих етапах їх реалізації можуть включати вчинення різних злочинів, в тому числі корупційних («сірі» схеми).

Технології захоплення майна за «сірими» схемами, що відрізняються більшої витонченістю і досконалістю з інтелектуальної точки зору, поки ще не знайшли адекватної кримінально-правової оцінки у правозастосовчій практиці, чому сприяє недосконалість чинного кримінального законодавства [71, с. 36], зокрема й вітчизняних нормативно-правових актів. З огляду на те, що в цьому випадку незаконні дії з присвоєння об'єктів чужої власності

втілюються в квазізаконну форму, зазначений вид рейдерства можна назвати «напівзаконним» [44, с. 31].

Отже, «сіре» рейдерство – це рейдерство, за якого рейдер діє на межі закону, а оскільки межа між використанням законних та незаконних методів є нечіткою, тому досить часто суб'єкти переходять на незаконні способи захоплення суб'єкта господарювання [49, с. 39]. Для цього виду характерне використання фальсифікованих документів, подвійного реєстру, незаконних зборів акціонерів, є простір і для корупції суддів [18, с. 132].

3. «Чорне» рейдерство, яке передбачає використання рейдером фальсифікованих документів та інших методів «сірого» рейдерства, ґрунтується на корупції представників адміністрацій, міністерств, правоохоронних органів, суддів. Фактично, корупція і бандитизм – живильне середовище і основа «чорного» рейдерства.

Крім незаконних і неправомірних ухвал, «чорне» рейдерство характеризується [18, с. 132-133] поєднанням вищезазначених дій з фізичним насильством з метою втілення усіх необхідних рішень у життя [17, с. 17].

Отже, «чорні» рейдери є такими, які використовують кримінальні методи для отримання результату. «Чорний» – найкриміналізованіший вид рейдерства, який завжди пов'язаний з використанням явно незаконних методів (способів) захоплення і відбирання об'єктів чужої власності, застосуванням «силовий» атаки і нерідко фізичного насильства щодо власника майна (наприклад, погрози, шантаж, силове захоплення підприємства тощо). У разі «чорного» рейдерства власник підприємства в кращому випадку «розлучиться» з бізнесом на дискримінаційних умовах.

Особливий інтерес в «чорному» рейдерстві становлять державні та приватні підприємства, які володіють нерухомістю. [13, с. 99]

Як зазначалося вище, на сьогоднішній ден «чорне» рейдерство поступово поступається місцем «сірому» рейдерству, за якому фактично виключені бандитські вилазки і активно використовуються існуючі прогалини в цивільному, корпоративному, фінансовому та інших галузях законодавства для ненасильницьких рейдерських захоплень об'єктів чужої власності.

Деякі автори «чорне» рейдерство поділяють на дві підгрупи: просте і кваліфіковане, складовою частиною яких обов'язково є «силове захоплення власності» [32, с. 40-41].

Проте, варто зауважити, що межа між «сірими» і «чорними» рейдерами в Україні є нечіткою, бо часто переходять з одного виду до іншого. Натомість «біле» рейдерство не є характерним для нашої держави.

Водночас, деякі вчені зазначають про те, що не варто виділяти ці види рейдерства та наголошують про існування лише законного та незаконного рейдерства [81, с. 20; 12, с. 129; 72, с. 59]. З цим твердженням навряд чи можна погодитися, адже, як уже було з'ясовано, в Україні рейдерство, як правило, трактують як певну незаконну діяльність.

У науковій літературі поряд з традиційними видами агресивного захоплення об'єктів чужої власності виділяється ще й новий вид загрози економічній безпеці в формі так званого інтелектуального рейдерства [34, с. 22-23] (наприклад, у формі відбирання патентів на винаходи і т. п.). Деякі автори висловлюють думку про існування

такого різновиду рейдерства як «державне», що, відповідно, походить від держави [44, с. 31].

Окрім того, існуюча в світі (зокрема й в Україні) фінансова криза породила новий вид рейдерства «без застосування грубої сили» - так зване банківське рейдерство. В цьому випадку банки, використовуючи різні способи «загону клієнта в кут», в тому числі разом з правоохоронними, податковими, митними та іншими органами, чинять тиск на позичальників з метою «перехоплення» прав на їх активи, захоплення підприємств, відбирання власності позичальників.

Існує також таке явище, як «грінмейл» (зелена пошта), що являє собою блокування та перешкоджання роботі підприємства внаслідок шантажу з боку власників дрібних пакетів акцій [31, с. 110]

Окрім проаналізованих видів рейдерства, у юридичній літературі розрізняють ще й горизонтальне та вертикальне поглинання (інтеграція).

Горизонтальне поглинання – це розширення бізнесу шляхом крупного поглинання компанії (придбання конкурента), що приводить до розширення сегменту ринку. Слід також відмітити, що при об'єднанні під загальним управлінням декількох стратегічних одиниць бізнесу, що мають загальні елементи (технологію, маркетинг, географію постачальників, збутову мережу), досягається синергічний ефект і створюється внутрішній потенціал для подальшого зростання [2, с. 53].

Вертикальна інтеграція – це розширення бізнесу шляхом купівлі потенційного чи діючого споживача (пряма вертикальна інтеграція) або купівля потенційного чи діючого постачальника (зворотна вертикальна інтеграція).

Позитивом вертикальної інтеграції є можливість управління якістю при зниженні загальної собівартості продукції, що виготовляється підприємством. Додатковий ефект приносять нові можливості з планування запасів, науково-дослідних і конструкторських робіт, покращення якості, сервісу та логістики. Для ілюстрації такого розширення бізнесу можна згадати про будь-яке підприємство металургійної галузі (наприклад, прибутковий комбінат з виробництва металопрокату).

Крім того, що таке підприємство привертає до себе увагу, воно є ключовою ланкою для цілого ряду промислових виробництв, в яких використовується прокат, що постачається саме ним. Володіння таким підприємством дозволяє знизити собівартість продукції й різко збільшити прибутковість. Але металургійний комбінат – не єдине підприємство у виробничому циклі. Перед ним стоять гірничо-збагачувальні комбінати, без яких робота металургійного підприємства неможлива. Мабуть, всі металургійні магнати постаралися побудувати свою імперію за принципом замкнутого циклу виробництва [43, с. 117-119].

Таким чином, в сучасних умовах внаслідок системи соціально-економічних і політичних відносин рейдерство в Україні фактично перетворилося в один з видів кримінальної тіньової економіки. певні упущення на початковому етапі проведення реформ в соціально-економічній, правоохоронній та інших сферах державної діяльності, надмірне ослаблення системи державного регулювання і контролю, недосконалість законодавчих актів, відсутність ефективної політики в сфері державного управління стали основними факторами виникнення рейдерства.

Враховуючи те, що на сьогоднішній день рейдерство нерідко відбувається з корупційним залученням державних, адміністративних і силових ресурсів і з використанням недосконалої законодавчо-правової бази, можна виділити дві основні причини, що сприяють росту рейдерських проявів – це корупція та правові прогалини.

2.2. Кримінальна відповідальність за рейдерство в Україні

На державному рівні не вироблено єдиної системи протидії рейдерству. Більше того, немає визначення поняття «рейдер», «рейдерство», не міститься положень про його особливості, учасників, суб'єктів протидії тощо. Лише у шести нормативно-правових актах міститься у назві документа слово «рейдерство». До таких правових актів належать:

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» [59],

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» [64],

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» [65],

Постанова Верховної Ради України «Про направлення на повторне перше читання проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації використання масивів земель сільськогосподарського призначення та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» [62],

Указ Президента України «Про посилення протидії рейдерству» [63],

Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення використання органів державної реєстрації у рейдерських схемах» [66].

Так, до прикладу, в Указі Президента України «Про посилення протидії рейдерству» зазначено, що «з метою посилення захисту прав суб'єктів господарювання, протидії протиправному позбавленню права власності, недопущення використання схем і методів рейдерського захоплення суб'єктів господарювання, заволодіння їх майном та відповідно до статті 112 Конституції України постановляю:

1. Визнати за необхідне вжиття невідкладних заходів щодо посилення протидії рейдерству та посилення захисту права власності.

2. Тимчасово виконуючому повноваження Глави Адміністрації Президента України забезпечити: збирання, аналіз та узагальнення інформації про факти порушення законодавства, пов'язані з ...рейдерством; підготовку пропозицій щодо вдосконалення механізмів протидії рейдерству та посилення захисту права власності.

Тимчасово виконуючому повноваження Глави Адміністрації Президента України для проведення зазначеної роботи, а також для сприяння узгодженню заходів правоохоронних органів щодо протидії рейдерству невідкладно створити робочу групу, включивши до її складу працівників органів виконавчої влади, правоохоронних органів, народних депутатів України, представників громадських об'єднань, незалежних експертів.

3. Запропонувати Генеральній прокуратурі України вжити невідкладних заходів для посилення нагляду за додержанням законів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню суб'єктів господарювання, позбавленню права власності» [63].

У Постанові Верховної Ради України «Про направлення на повторне перше читання проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації використання масивів земель сільськогосподарського призначення та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в

Україні», яке набирає чинності 01.01.2019 року, містяться приписи, що стосуються запобіганню рейдерству [62].

Відсутність сьогодні правового визначення рейдерства дає змогу правоохоронним органам під час вирішення одних і тих же конфліктів навколо підприємства надавати різні юридичні оцінки та ухвалювати різні процесуальні рішення. Ті чи інші дії з ознаками рейдерства можуть бути кваліфіковані за різними статтями Кримінального кодексу України:

- за статтею 186 «Грабіж»,
- за статтею 187 «Розбій»,
- за статтею 190 «Шахрайство»,
- за статтею 206 «Протидія законній господарській діяльності»,
- за статтею 356 «Самоправство»,
- за статтею 358 «Підробка документів, печаток, штампів, їх використання»,
- за статтею 375 «Постановлення неправосудного рішення»,
- за статтею 382 «Невиконання судового рішення» та ін. [35].

Проте розуміння зазначених дій як рейдерства ускладнюється відсутністю окремої норми, яка б акумулювала всі складові цього злочину та встановлювала покарання відповідно до ступеня його тяжкості.

Однак, на думку деяких спеціалістів, криміналізація рейдерства як окремого суспільно небезпечного діяння шляхом установлення відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі є недоцільною, оскільки, з одного боку, призведе до надмірної криміналізації, а з іншого – створить зайві труднощі під час притягнення винних до кримінальної відповідальності, оскільки

потребуватиме доведення суб'єктивних ознак системи рейдерських дій загалом.

Окрім того, А. Орлеан та Р. Дурдієв стверджують, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища.

По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправосудного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоправство або застосування фізичного насильства)

По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми тощо). Очевидно, що окремі випадки рейдерства можуть надзвичайно відрізнятися один від одного, і тому важко поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину. Означена ситуація обумовлює існування двох різних шляхів вдосконалення кримінального законодавства з метою протидії рейдерству [46, с. 86].

Існують спроби визначення рейдерства через поняття злочину. До прикладу, А. Ю. Федоров зазначає, що рейдерством є суспільно небезпечне протиправне діяння, пов'язане з незаконним придбанням права володіння, і (або) користування і розпоряджання активами (частиною активів) юридичної особи, або з встановленням контролю над юридичною особою шляхом незаконного придбання права володіння, користування і розпоряджання частками учасників юридичної особи в статутному капіталі та (або) акціями акціонерного

товариства, що завдає шкоди правам і законним інтересам власників і здійснюється всупереч їх волевиявленню, яке загрожує безпеці конкретної особи, суспільству і державі [83, с. 50; 36, с. 119].

Закріплення у правових нормах поняття «рейдерство» має на меті створення сприятливих юридичних умов для ефективної боротьби і водночас визначає конкретні форми і механізми їхньої реалізації з метою забезпечення захисту прав і свобод людини, права власності, інтересів держави й суспільства та створення умов для ефективної діяльності суб'єктів господарювання, наданих Конституцією і законодавством. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. [58] суттєво змінює «правила гри» на акціонерному полі. Одне із завдань прийняття цього Закону – захист акціонерів та акціонерних товариств від рейдерських захоплень. Цей нормативний документ кардинально змінив майже всі правила створення та діяльності акціонерних товариств.

Серед найбільших змін: поділ акціонерних товариств на публічні та приватні; обмеження кількості акціонерів у приватних і вимога обов'язкового лістингу публічних акціонерних товариств; заборона документарної форми випуску акцій; новий порядок визначення розміру та порядку виплати дивідендів; нові правила скликання та проведення загальних зборів акціонерів; запровадження кумулятивного голосування під час обрання наглядової ради; запровадження правил учинення значних правочинів і правочинів із заінтересованістю; особливий порядок придбання значного та контрольного пакетів акцій; суттєво оновлений механізм здійснення реорганізаційних процедур та багато інших. Доречно зауважити, що Закон України «Про акціонерні товариства» не узгоджено з Цивільним

кодексом України [90] у низці важливих питань, зокрема щодо обрання виконавчого органу товариства.

Отже, Закон України «Про акціонерні товариства», зробивши певні кроки у напрямі захисту акціонерних товариств від рейдерських захоплень, залишив все ж таки невирішеною низку проблем і не виключив у подальшому гострі корпоративні спори. На протидію рейдерським захопленням спрямований також Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17 листопада 2009 р. [60]. Цей документ уніс зміни до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, законів України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» та інших нормативно-правових актів.

Закон України від 4 листопада 2010 р. «Про внесення змін до Закону України Про виконавче провадження та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» передбачив, що виконання рішень судів та ухвал щодо реорганізації системи управління установами, підприємствами, організаціями, зокрема зміни персонального складу органу управління, забезпечується шляхом охорони правопорядку, яка здійснюється винятково органами внутрішніх справ. Залучення інших юридичних та фізичних осіб у процесі виконання таких рішень не допускається. На законодавчому рівні удосконалено діяльність цього важливого державного інституту у сфері боротьби з рейдерством [61].

РОЗДІЛ 3 ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТУ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

3.1. Протидія рейдерству в Україні

В Україні рейдерство прийшло не з Заходу, а зі Сходу – з відповідним російським забарвленням 90-их років – епохи дикого накопичення надзвичайно великого початкового капіталу. На сьогодні рейдери – це фахівці із захоплення власності фірми або по перехопленню оперативного керування за допомогою спеціально створеного й розіграного бізнес-конфлікту [19, с. 31-32].

Однак, рейдерство – не російський винахід; характер дій рейдерів на Заході і в Росії різний. За кордоном рейдерами називають фірми й особи, які скуповують акції підприємства всупереч бажанню контролюючих його власників, а потім переобирають раду директорів. У Росії рейдери виникли в 90-их роках тепер уже минулого століття, коли з'явився перший закон про акціонерні товариства. Вже на той час кілька компаній стали спеціалізуватися на слабких місцях корпоративного права. Захоплення компаній зводилось передусім до одержання реєстру акціонерів [2, с. 54].

Рейдерство в Україні – це черговий післяприватизаційний етап побудови нової ринкової економіки; його вважають видом корпоративного беззаконня, пов'язаного з переділом власності та влади.

В Україні і інших країнах СНД рейдерством стали називати кримінальні схеми із захоплення активів підприємств за участю бандитів і корумпованих урядовців. При цьому вістря рейдерської атаки спрямовано проти власників підприємства [2, с. 53].

Підпільна складова тіньової економіки виявляється, зокрема, у рейдерстві – поглинанні підприємств проти волі їх власників або керівників, яке не лише негативно впливає на підприємницьку діяльність, а й руйнує трудові колективи, псує інвестиційний клімат у країні [80, с. 5].

Рейдерство набуло системного характеру, оскільки у 2005–2006 рр. до схем протиправного привласнення підприємств почали широко залучатися державні та правоохоронні органи, суди, державна виконавча служба. За 4 оцінками експертів інвестиційних компаній, щорічний обсяг поглинань і злиття становить близько 3 млрд доларів, причому дві третини цих поглинань мають недружній, рейдерський, характер. В сучасних умовах дисбалансу економіки рейдерство почало загрожувати не лише розвитку економіки, а й безпеці країни в цілому [48].

На сьогоднішній день визначено найбільші рейдерські групи, що впливають на розвиток цього негативного явища в нашій державі: «Приват», «Фінанси та кредит», «Альфа-груп». Наслідками рейдерських атак було захоплення таких підприємств як: ЗАТ «ДОПСОК»; Дніпропетровський будинок побуту; Дніпропетровський ринок «Озерка»; ЗАТ «Дніпропетровський олієекстракційний завод» (корпорація Bunge); Універмаг «Дитячий світ», ЗАТ «Агрофірма «Пролісок» (м. Львів); Готельний комплекс «Бригантина» (м. Херсон); Кременчуцький сталеливарний завод [37, с. 79].

Окрім того, про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби свідчать наступні факти:

- в Україні діє щонайменше 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються з досвідчених юристів та економістів;
- рейдерство набуло в Україні системного характеру. Кількість захоплень сягає 3000 на рік;
- результативність рейдерських атак – понад 90 % [40, с. 15];
- за експертною оцінкою, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів (без приватизації) становить майже 3 млрд. дол. США [48];
- середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 100 %;
- українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: протиправні дії чиняться із залученням збройних формувань, а подекуди – навіть співробітників правоохоронної системи тощо.

Збільшення кількості корпоративних конфліктів слід чекати і надалі, оскільки у деяких фінансово-промислових групах, які мають своїх представників у новій виконавчій владі, панують незадоволені амбіції та надвеликі плани. Наявність могутніх адміністративних важелів впливу на суди і відсутність суттєвих зрушень у вдосконаленні вітчизняного законодавства лише сприяє збільшенню кількості корпоративних конфліктів в Україні [18, с. 193].

Отож, вітчизняне рейдерство на відміну від європейського чи американського має відчутну кримінальну складову: протиправні дії здійснюються із залученням озброєних формувань, а також співробітників судової і правоохоронної систем.

На думку Б. Андрушківа, основними причинами виникнення рейдерства в Україні є:

- 1) виникнення економічних передумов для перерозподілу власності;
- 2) недосконалість законодавства, зокрема корпоративного;
- 3) відсутність спеціалізованого закону про рейдерство;
- 4) недосконала судова система, можливість ухвалення суддями необґрунтованих рішень на користь зацікавленої сторони; вплив на суддів з боку вищих інстанцій; відсутність строгої відповідальності суддів за ухвалення неправомірних рішень; невиконання закону про територіальну підсудність справ про корпоративні суперечки за місцем розташування відповідача; відсутність єдиного реєстру винесення рішень і ухвал у справах;
- 5) корупція у вищих ешелонах влади і судах;
- 6) неоднозначне трактування окремих положень законодавства;
- 7) недоліки в структурі корпоративного управління; непрозорість структури компанії; не виплата дивідендів; недотримання прав міноритарних акціонерів; відсутність закону про захист прав міноритарних акціонерів; неправильне оформлення права власності на активи; низька корпоративна культура на підприємствах; непрозора діяльність підприємств; помилки під час складання засновницьких документів підприємств; обіг акцій більшості підприємств ззовні організованого ринку;
- 8) відсутність депозитарної системи як гаранта права власності;
- 9) недоліки виконавчого виробництва і незадовільна робота виконавчої служби;
- 10) участь правоохоронних органів у рейдерстві або відсутність активних дій з їхнього боку, спрямованих на притягнення рейдерів до відповідальності;

11) участь реєстраторів у рейдерських схемах, зокрема ведення подвійних реєстрів акціонерів підприємства;

12) політична нестабільність, що створила умови для безкарної діяльності рейдерів;

13) висока рентабельність незаконних захоплень; можливість уникнути відповідальності за порушення законних прав інших осіб; відсутність на практиці принципу невідворотності покарання та інше [88, с. 178-179].

В Україні на даному етапі розвитку діє антирейдерська комісія. Серед завдань антирейдерської комісії має бути не лише вирішення справ за фактами захоплення підприємств, що вже відбулися, а й превентивна діяльність, а саме має бути аналіз схожих випадків і внесення відповідних змін до законодавства, щоб унеможливити рейдерство. До її складу входять комісії входять представники всіх відомств: і СБУ, і прокуратури, і органів юстиції, і міністерства економіки. Даний склад має сприяти кращому інвестиційному клімату, довірі до влади, до її законів, створенню робочих місць. Оскільки, інвестор буде чітко реагувати на те, як влада бореться з рейдерами, з тими, хто хоче захопити майно, яке їм належить.

Також до системи протидії рейдерству належать:

1. Громадська організація «Антирейдерський Союз підприємців України». На сьогоднішній день продовжується активна робота цієї організації, зокрема створено сайт, а також публікуються статті щодо проблеми рейдерства та є телефон гарячої лінії, за допомогою якої можна зв'язатися з учасниками громадської організації. Часто, за сприянням цієї організації, проводяться Антирейдерські форуми [93].

2. Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати. Так, у Статуті Асоціації цього комітету зазначено, що відповідно до мети й завдань Комітет: здійснюватиме співробітництво з органами державної влади, недержавними громадськими та підприємницькими організаціями (об'єднаннями), з міжнародними та національними фондами, іншими юридичними особами України та інших країн; залучатиме провідних фахівців України і від МТП до участі у сприянні економічному розвитку України, реалізації відповідних заходів, програм; вживатиме заходів щодо залучення в Україну іноземних інвестицій, розроблення та реалізації інвестиційних програм, сприяння розширенню та підвищенню ефективності науково-технічних, виробничих і комерційних зв'язків між підприємництвом України й інших країн [74].

3. Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств (склад: Перший віце-прем'єр-міністр України - Міністр економічного розвитку і торгівлі, голова Комісії, Міністр юстиції, перший заступник голови Комісії, Державний секретар Мінекономрозвитку, заступник голови Комісії, Директор юридичного департаменту Мінекономрозвитку, секретар Комісії, Міністр аграрної політики та продовольства, Міністр внутрішніх справ, Міністр закордонних справ, Міністр фінансів, Голова Фонду державного майна, Голова Держгеокадастру, Голова ДРС, Голова Держаудитслужби, Голова Держфінмоніторингу, Голова НАДС, Голова Національного антикорупційного бюро України та ін.).

Ця комісія, відповідно до законодавства, є тимчасовим дорадчим органом Кабінету Міністрів України, що утворюється ним для

забезпечення здійснення своїх повноважень. Основними завданнями її є:

сприяння забезпеченню координації дій державних органів з питань захисту прав інвесторів, посилення протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства;

підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, зокрема щодо підвищення ефективності діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері;

розроблення комплексу заходів щодо захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, забезпечення вдосконалення механізму регулювання у відповідній сфері [55].

4. Бюро протидії комерційним злочинам та рейдерству (використання рекомендацій міжнародних організацій у боротьбі з рейдерством).

5. Робочі групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств при облдержадміністраціях.

В Україні є Український інститут дослідження екстремізму, який постійно проводить моніторинг рейдерських атак. Саме цією установою у лютому 2015 року названо п'ять найбільших рейдерських захоплень: мережа магазинів "Амстор", Тростянецький елеватор, Бахчисарайська райспоживспілка, підприємство "Мединський", Краматорська металобаза [42; 73, с. 165,168].

Проте для ефективнішої протидії рейдерству потрібно запровадити ефективну систему заходів запобігання рейдерству, яка включає:

1) організацію ефективної системи підбору кадрів (компетентних, вірних та надійних фахівців) для роботи в органах управління підприємством;

2) створення й організацію ефективної роботи юридичного відділу і служби фінансово-економічної та інформаційної безпеки підприємства;

3) залучення для охорони підприємства досвідчених спеціалістів надійної та перевіреної охоронної агенції чи служби безпеки;

4) створення системи засобів захисту комерційної таємниці підприємства;

5) постійний моніторинг всіх спроб отримання сторонніми особами відомостей про підприємство із зовнішніх джерел (реєстрів, БТІ, кадастрів);

6) формування надійного контрольного пакета акцій підприємства (понад 50%), щоб усунути можливість формування контрольного пакета рейдером;

7) сприяння зацікавленості акціонерів (особливо дрібних) у збереженні та розвитку підприємства (виплата дивідендів, надання соціального пакету тощо) з метою утримання їх від спокуси продати свій пакет акцій зацікавленій стороні;

8) обмеження доступу до володіння та управління підприємством сторонніх осіб шляхом створення акціонерного товариства закритого типу;

9) посилення юридичного захисту підприємства від захоплення шляхом внесення в його статут відповідних положень та вимог;

10) посилення фінансової безпеки шляхом підтримки фінансової стійкості та платоспроможності підприємства, контролю кредиторської заборгованості;

11) організацію центральної бухгалтерії не на головній фірмі, а на одному із дочірніх підприємств задля уникнення небажаного доступу до інформації;

12) організацію системи постійного внутрішнього аудиту бухгалтерських та фінансових документів, перевірку стану документів та рівня їхнього захисту;

13) організацію надійного зберігання печаток, установчих документів і свідоцтв на власність підприємства, забезпечення захисту їх від підробки;

14) те, що керівники підприємства в жодному разі не повинні підписувати порожні аркуші, непрочитані тексти договорів, угод чи інших документів із незрозумілим змістом, адже завжди існує ризик зіграти на користь рейдера [69, с. 345; 33; 41, с. 47-48].

Вагомим чинником для ефективної боротьби з рейдерством стане й Закон. Так, зокрема до Кримінального кодексу внесені статті, які визначають, що захоплення будівель та об'єктів підприємств, яке призводить до порушення їх нормальної роботи, карається позбавлення волі на строк до 2 років, за умови попередньої домовленості групи осіб – 6 на строк від 2 до 5 років, а якщо ці дії здійснені за участю працівників приватних охоронних фірм або загрожують життю та здоров'ю чи призвели до важких наслідків, – на строк від 5 до 10 років.

Водночас слід зазначити, що ефективність протидії рейдерству полягає не стільки у встановленні кримінальної відповідальності за вже вчинене захоплення підприємства, скільки в унеможливленні надання таким діям вигляду законних, а саме уникнення фальсифікації судових рішень, їх реєстрації минулими датами, підроблення журналів реєстрації позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, вхідних документів, що використовуються для ведення діловодства в судах. Вищій Раді юстиції України, за наявності неправомірних рішень судів, необхідно вживати заходів щодо притягнення суддів до відповідальності. Для цього слід узагальнити практику притягнення до відповідальності, накладення дисциплінарних стягнень, позбавлення повноважень суддів, пов'язаних з рейдерством.

Одним із важливих шляхів боротьби з протиправними поглинаннями та захопленнями підприємств є удосконалення реєстрації прав власності на цінні папери та обліку цінних паперів. Сьогодні вітчизняна депозитарна система не має змоги забезпечити надійну систему обліку корпоративних прав, діяльність її учасників не повною мірою відповідає міжнародним стандартам тощо. З цією метою Кабінетом Міністрів України розроблено проект Закону «Про систему депозитарного обліку цінних паперів», положення якого спрямовані на створення прозорої депозитарної системи, її централізацію, забезпечення належного обслуговування широкого кола інвесторів, визначення механізмів взаємодії учасників депозитарної системи, недопущення ведення подвійних реєстрів тощо. Таким чином, одним із механізмів протидії рейдерству буде прийняття Закону «Про систему депозитарного обліку цінних паперів» або внесення відповідних змін у чинний Закон «Про Національну депозитарну систему та особливості

електронного обігу цінних паперів в Україні», якими слід передбачити, що реєстратор є єдиним і незалежним органом, до компетенції якого входить право вирішувати питання, пов'язані з випуском та обігом цінних паперів, об'єднанням фондових бірж тощо [86, с. 316-317; 77].

Також заходами щодо вдосконалення діяльності державних органів в сфері протидії рейдерським захопленням є:

- створення в поліції спеціальних підрозділів з числа діючих співробітників з метою здійснення координації діяльності з іншими правоохоронними органами та проведення аналітичного моніторингу оперативної обстановки на ринку злиттів і поглинань;

- створення інформаційного банку даних про організації та осіб, які спеціалізуються на недружніх поглинаннях, що мають кримінальний відтінок, і про об'єкти, щодо яких рейдерське захоплення є найбільш вірогідним [17].

- позитивне значення в організації протидії рейдерським захопленням підприємств матиме створення реєстру підприємств – учасників корпоративних конфліктів. Такий реєстр може стати аналогом інших баз даних (наприклад, бази банкрутств), але значно ефективнішим було б об'єднання цього реєстру з єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Зважаючи на те, що Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців є найбільш повною базою даних про юридичних осіб, доцільно саме до нього вносити інформацію про наявність корпоративного конфлікту. Підставою для внесення відповідного запису в реєстр може бути повідомлення місцевого загального, господарського, адміністративного (чи іншого) спеціалізованого суду [84].

Окрім того, у юридичній літературі розрізняють заходи щодо вдосконалення різних видів рейдерства. Так, на сьогоднішній день актуальним є питання про рейдерство щодо землі. Зокрема, на думку Н. О. Афендікова, треба розробити систему заходів, спрямованих на протидію рейдерським діям на ринку землі, а саме:

- інституційні:
 - введення чітких понять про ринок землі;
 - формування менталітету ефективного землевласника;
 - створення середовища, що забезпечує захист прав власності;
 - удосконалення управління державними землями, що знаходяться у приватній власності;
 - формування ідеології дбайливого ставлення до ресурсів;
 - формування об'єднань власників землі в суспільно-політичні структури з метою захисту власників;
- економічні:
 - вдосконалення проведення аукціонів і механізмів торгівлі на біржах;
 - створення превентивних механізмів, що зменшують економічну вигоду від тіньових трансакцій;
 - підтримання власників земель сільськогосподарського призначення;
- організаційно-правові:
 - введення жорстких правил відводу земель;
 - усунення колізій в організаційно-правових документах, що регулюють економічні відносини на ринку землі, а також процеси перерозподілу прав власності;

- виявлення та усунення в законах положень, що містять ознаки корупційних чинників; повсюдна інвентаризація земель;
- формування єдиної бази схем рейдерських атак на ринку землі;
- допомога бізнес-структурам у боротьбі з рейдерами і наданні їм консалтингових послуг за допомогою формування системи навчання чиновників [4, 32].

Підсумовуючи, зазначимо, що причинами рейдерства, зокрема, є такі: політична нестабільність; відсутність єдиного судового реєстру, а також корупція у судовій владі; відсутність законів про регулювання відносин корпоративних прав; непрозорість приватизаційних процесів. Таким чином, рейдерство як економічне явище, притаманне трансформаційним економікам може бути свого роду індикатором, який засвідчує правовий рівень здійснення приватизаційних процесів у країні.

3.2. Протидія рейдерству в зарубіжних країнах

У світовій практиці рейдерство або отримало конкретний кримінальний статус, який регламентується кримінальним законодавством конкретної країни, або отримало легальний статус злиття та поглинання, які відбуваються у всьому світі.

Наприклад, у США та Європі це абсолютно легальний бізнес.

Так, рейдерство зародилося на Заході, у період розробки перших акцій. У цих країнах це явище є однією з форм легального бізнесу, що

регламентується нормами законодавства. Там рейдерів називають «санітарами бізнесу», які поглинають підприємства зі слабо розвинутою системою менеджменту, таким чином, можна сказати, вони деякою мірою сприяють покращенню макроекономічних показників країни .

Отож, у розвинених економічно державах під рейдерством розуміють законне скуповування підприємств з подальшим їх перепродажем.

До прикладу, цікавим є досвід із злиттям та поглинанням підприємств у США. Корпоративне законодавство належить до компетенції окремих штатів. Таким чином, кожний штат, а також і федеральний Округ Колумбія (територію якого складає територія міста Вашингтон) має своє власне корпоративне законодавство. В Америці досить міцна законодавча база, що спрямована на врегулювання ринку корпоративних відносин та попередження недружнього поглинання підприємств (рейдерство).

Зокрема, слід відзначити Закон про цінні папери (Securities Act of 1933 – 15 USC § 77a et seq.), Закон про обіг цінних паперів (Securities Exchange Act of 1934 – 15 USC § 78a et seq.), Закон Уільямса (Williams Act) – спеціальний нормативний акт, прийнятий у 1968 р., метою якого є впорядкування ринку корпоративного контролю в частині численних поглинань компаній і тендерних пропозицій, Акт про компанії з обмеженою відповідальністю (Act of Limited Liabilities Companies) штату Делавар тощо [94].

Рейдерство в США – складний, високоінтелектуальний і високодохідний бізнес. Сучасним рейдером в США є великий хеджфонд (нині їх налічується більше 8 тис.), що має активи більше 1

трильйона доларів, а також кваліфікований менеджмент, який володіє тактичними прийомами для «розгойдування» механізму оперативного управління діяльністю компанії, можливістю вступати в змову з акціонерами компанії-жертви.

Такі групи розглядаються законодавством США як об'єднання незалежних інвесторів і не потрапляють під визначення афілійованих осіб. Користуючись значною величиною активів, хедж-фонди тільки фактом своєї присутності в статутному капіталі і заявою про намір стратегічної участі в товаристві зосереджують в руках контрольний пакет акцій, не приводячи в дію внутрішні механізми захисту від рейдерства, які розповсюджені в американських корпораціях, наприклад «отруйні пігулки», що спричиняють подорожчання вартості поглинання.

«Отруйні пігулки» – спеціальні цінні папери, що емітуються компанією (у практиці США) і розміщуються серед своїх акціонерів. У разі спроби ворожого поглинання (яке визначається найчастіше як зосередження в руках рейдера більше 20% акцій компанії) вони наділяють своїх власників особливими правами. Тактика «отруйних пігулок» полягає в тому, щоб зробити поглинання не вигідним.

Різні джерела по-різному оцінюють наслідки рейдерства, у деяких з них спостерігається ставлення до рейдерів як до вовків: дивляться як на санітара лісу, який оздоровлює ситуацію, звільняючи компанії від некваліфікованого менеджменту. На думку професора Принстонського університету Джонатана Хендлера, рейдерство не просто неефективно економічно, але і підриває основні засади держави. Воно створює чотири основні проблеми:

- наносить економічну шкоду підприємствам;

- підриває соціальну сферу;
- стає загрозою безпеки держави;
- «псує» загальний інвестиційний клімат в країні [26, с. 49].

Одним із перших основних законів, які протидіють злочинним маніпуляціям з акціями та інсайдерською інформацією, - «Закон про цінні папери і біржі» (1934 рік). У цьому Законі перераховані вимоги, порушуючи які суб'єкти можуть бути оштрафовані на суму до 5 млн. доларів США і підлягають ув'язненню на строк більше 20 років (якщо це юридична особа, то сума штрафу складає 25 млн. доларів США) [22].

В Законах 1933-1934 років ХХ століття вже існували кримінально-правові засоби, які протидіяли криміналу щодо незаконного становлення контролю над компанією шляхом зміни реєстраційних і (або) правовстановлюючих документів, заносючи завідомо неправдиві відомості відносно існуючого факту в заяві, що подається в реєстраційний орган.

Ще один інструмент кримінально-правового захисту від рейдерів передбачений в Законі Сайбейнса-Окси 2002 року, у 906 розділі якого містяться вимоги щодо достовірності інформації про фінансовий стан організації і результатів економічної діяльності. Її в порядку звітності надають керівники і фінансові директори компанії в Комісію цінних паперів і фондових ринках США [23]. У разі недостовірності інформації суб'єкта загрожує штраф і позбавлення волі.

Досить цікавими є положення, передбачені параграфом 1512 розділу 18 Кодексу законів США, які передбачають кримінальну відповідальність у вигляді штрафу і (або) тюремного ув'язнення на строк не більше 20 років за зміну, знищення, фальсифікацію записів,

документів, чи іншого об'єкту, а також за замах на вказані дії в цілях порушення цілісності об'єктів чи їх доступності для використання при офіційному розгляді; або коли особа іншим чином перешкоджає офіційному розгляду (впливає на нього, ускладнює його) [92, с. 82].

Для ефективної боротьби з незаконним поглинанням підприємств у 2002 році міжнародні організації, об'єднання інвесторів, уряди різних країн та окремі компанії прийняли близько 90 кодексів корпоративного управління – своєрідного зводу добровільно прийнятих стандартів і внутрішніх норм, які встановлюють і регулюють порядок корпоративних відносин. Сьогодні у більшості розвинених країн діють кодекси корпоративного управління, розроблені за ініціативою недержавних професійних об'єднань та широко прийняті у бізнесоваристві на добровільних засадах.

До найбільш поширених кодексів слід віднести австралійський:

– «корпоративна практика та етичні норми» (Corporate Practices and Conduct), розроблений консорціумом низки найбільших професійних об'єднань під керівництвом Австралійського інституту директорів (Australian Institute of Company Directors);

– «рекомендації з корпоративної практики» (Statement of Recommended Corporate Practice), розроблені Австралійською асоціацією інвестиційних менеджерів (Australian Investment Managers Association); американський:

– «заява з корпоративного управління» (Statement on Corporate Governance), розроблена організацією «Круглий стіл бізнесу» (Business Roundtable);

– «принципи корпоративного управління» (Corporate Governance Market Principles), розроблені Каліфорнійським пенсійним фондом

державних службовців (California Public Employees' Retirement System);

– «основна політика й рекомендації» (Core Policies, Positions and Notes), розроблена Радою інституційних інвесторів (Council of Institutional Investors);

– «звіт комісії НАКД з професійних вимог до директорів» (Report of the NACD Commission on Director Professionalism), розроблений Національною асоціацією корпоративних директорів, НАКД (National Association of Corporate Directors) [96, p. 212-215].

У країнах з ринками, що розвиваються, кодекси, як правило, приділяють найбільшу увагу базовим принципами корпоративного управління (таким, наприклад, як справедливе ставлення до акціонерів, розкриття інформації про власників компанії, її фінансові показники, процедури річних зборів акціонерів). У різних країнах ці аспекти зазвичай уже закріплені законодавчо. Система, яка застосовується в англосаксонських країнах, приділяє максимум уваги акціонеру, німецька є більш орієнтована на забезпечення збалансованості інтересів акціонерів та інших сторонніх зацікавлених осіб (кредиторів, службовців). Ці кодекси корпоративного управління рекомендують приділяти основну увагу питанням:

- підготовки і проведення загальних зборів акціонерів;
- обрання та забезпечення ефективної діяльності ради директорів;
- діяльності виконавчого органу (правління, генеральний директор);

– розкриттю інформації про діяльність компанії, а також про підготовку та проведення важливих корпоративних подій (поглинання, реорганізація).

Доцільно розглянути процедури злиття та поглинання підприємств в Англії. Таких схем існує декілька:

- поглинання через придбання контрольного пакета, в том числі через скуповування акцій. Пакет може консолідуватися в холдингу, який утворюється, або в компанії-поглиначі;
- придбання активів компанії з наступною її ліквідацією;
- реорганізація компанії з обміном активів на акції компанії поглинача або холдингу.

З одного боку, концептуально ці схеми можуть застосовуватися і в Україні, але за законодавчим врегулюванням вони суттєво різняться від українського аналогу. Ключовий момент при цьому – чи котируються акції компанії на фондовій біржі? Якщо так, то яка компанія є публічною компанією з обмеженою відповідальністю (public company limited by shares – PLC).

Для придбання публічних компаній, крім положення Акту про компанії, застосовується Кодекс злиттів та поглинань (City Code on Takeovers & Mergers). Однак, незважаючи на те, що цей документ не має обов'язкової сили, за його дотриманням стежить спеціальна саморегулююча організація – Комісія зі злиттів та поглинань, яка в разі порушень може створювати негативну репутацію винним та ініціювати осуд, штрафи та інші санкції з боку держрегулятора – Агентства з фінансових послуг.

У законодавство Великобританії імплементовано низку Директив і Регламентів Євросоюзу про злиття та поглинання. Ключовими із них є:

- третя Директива 1978 року про злиття публічних компаній з обмеженою відповідальністю (concerning mergers of public limited liability companies);
- регламент 2004 року про злиття компаній;
- директива 1990 року про загальну систему оподаткування, яка застосовується під час злиття, поглинання, розподілу, доставки активів та обміну на акції, що стосуються держав-членів ЄС;
- директива 2004 року про поглинання компаній (on takeover bids) [95].

Цікавим є досвід Франції з приводу протидії рейдерству. Так, норми права французький правових актів найбільш повно відображають систему корпоративного права, що характерно для демократичної країни. Наприклад, Закон про торгові товариства (1966 року), та Декрет про торгові товариства (1967 року), що регулюють питання правового статусу торгових товариств з обмеженою відповідальністю, а також акціонерних товариств тощо.

Титул четвертий Торгового кодексу Франції (Положення кримінального законодавства), містить кримінально-правові норми, які захищають корпоративні відносини, а також у ньому передбачена відповідальність за порушення порядку управління (щодо юридичних осіб усіх організаційно-правових форм) [79, с. 273].

У юридичній літературі зазначається, що чинне законодавства Франції всебічно, ефективно та комплексно захищає систему корпоративного управління [83, с. 395-396].

Варто зазначити, що ефективними державними засобами запобігання рейдерству у провідних країнах світу є запровадження регулювання облікової системи ринку корпоративних цінних паперів. У багатьох розвинених країнах документарна форма існування цінних паперів поступово замінюється бездокументарною, що зумовлено здатністю останньої прискорювати, спрощувати та здешевлювати розрахунки і рух цінних паперів від одного власника до іншого, а також збільшувати захист прав власника від можливих махінацій з його цінними паперами. Встановлення чітких і прозорих умов для здійснення бездокументарного обігу цінних паперів у депозитарній системі унеможливорює існування «подвійних реєстрів», оскільки єдиний центральний депозитарій є суб'єктом, що веде і контролює реєстр власників іменних цінних паперів товариства. При цьому велика увага приділяється механізмам захисту від розкриття й розголошення інформації із системи депозитарного обліку емісійних цінних паперів і запровадженню обов'язкового використання електронного документообігу й електронного цифрового підпису.

У країнах із сталими ринковими відносинами практика рейдерства як процесів злиттів і поглинань набула цивілізованих форм, зокрема завдяки розвитку системи обліку корпоративних цінних паперів та корпоративного законодавства. Оскільки в Україні фактично відсутнє корпоративне законодавство, яке б регулювало поглинання акціонерних товариств (придбання значного пакета акцій), то на практиці це призводить до застосування різноманітних напівлегальних, тіньових схем рейдерських захоплень [86, с. 315].

Отже, враховуючи міжнародний досвід, боротьба з рейдерством у нашій державі повинна мати комплексний характер, передбачаючи

удосконалення корпоративного законодавства, реформування судової влади та правоохоронної системи, активну участь держави та громадськості у вирішенні цієї проблеми [26, с. 48-52]. Нашій державі необхідно детальніше вивчити досвід у цій сфері США та країн Європи з розвинутою економікою, де рейдерство належно регулюється та здебільшого носить позитивний характер. Законодавство цих країн встановлює чіткі межі між «білим» рейдерством і злочином. Усі ці питання потребують вирішення та належної уваги як науковців, так і практикуючих юристів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У роботі проаналізовано поняття та ознаки рейдерства. Зазначено, що існують різні погляди щодо трактування сутності цього терміну. Як правило, у нашій державі рейдерство трактується як незаконне захоплення підприємств, або ж недружнє поглинання.

Сформульовано визначення поняття «рейдерство». Це є видом організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне захоплення чужої власності, поєднане з використанням неправосудних судових рішень та корупції у правоохоронних органах. Це, насамперед, злочини загальнокримінальної спрямованості (шахрайство, грабіж, підробка документів тощо), службові злочини (зловживання владою або службовим становищем, перевищення службових повноважень, хабарництво тощо), злочини проти правосуддя (постановлення завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови, завідома неправдиве показання тощо).

Головними ознаками рейдерства є: протиправне привласнення (захоплення) чужого майна як один із видів діяльності організованих злочинних угруповань; використання неправосудних судових рішень для отримання можливості розпоряджатися чужим майном; залучення корумпованих працівників правоохоронних органів до дій зі встановлення фізичного контролю над чужим майном; вчинення низки протиправних діянь кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо).

Іншими ознаками кримінального рейдерства в Україні є: організований характер рейдерської діяльності; забезпечення

злочинного результату шляхом вчинення низки протиправних дій кримінального характеру (підробка документів, хабарництво, застосування фізичного та психічного насилля тощо), об'єднаних метою заволодіння чужою власністю; залучення до рейдерських нападів корумпованих представників органів влади та правоохоронних органів; використання неправосудних рішень суду для юридичного прикриття рейдерського нападу та отримання можливості розпоряджатися чужим майном; надзвичайно висока рентабельність рейдерської діяльності.

Окрім того, здійснено порівняльно-правовий аналіз поняття «рейдерство» з суміжними поняттями – «поглинання», «дружнє поглинання», «недружнє поглинання», «загарбання» та «злиття».

2. Охарактеризовано суб'єктів вчинення рейдерства. Зазначено, що основними суб'єктами рейдерства виступають замовники та рейдери, які взаємодіють між собою під час здійснення рейдерської атаки. Поряд із цим у структурі рейдерства виділяють й додаткових суб'єктів – організаторів, юристів, інформаційно-аналітичні структури тощо.

Проаналізовано структуру рейдерства (залежно від їх організованості та складу), до яких можна віднести: окремих осіб, які використовують корумпованість певних структур; спеціальні форми або групи людей, які об'єдналися з певною метою; галузеві холдинги, які прагнуть усунення конкурентів шляхом їх поглинання; великі холдинги й фінансово-промислові групи, які скуповують бізнес, земельні ділянки, все цінне для збільшення своїх активи; несумлінних керівників, які мають доступ до важливих документів підприємства; партнерів по бізнесу або дрібних акціонерів.

3. З'ясовано методи здійснення рейдерства. Зазначено, що оскільки існує три види недружнього поглинання, тому слід аналізувати методи, які використовують при кожному із поданих видів поглинання. Технології білого поглинання ґрунтуються на використанні легальних методів – закупівля акцій, що є методом «дружнього поглинання», який реалізується шляхом добровільної купівлі-продажу контрольного пакета акцій підприємства; проведення додаткової емісії акцій, що є важливим шансом для рейдера, який дає змогу законним способом отримати контроль над підприємством; реприватизація (юридичний спосіб поглинання), що передбачає перегляд попередньої приватизації з метою її скасування в судовому порядку тощо. Сіре рейдерство – технології поглинання ґрунтуються на використанні псевдолегальних методів, що створює враження законності дій. До прикладу, фіктивне банкрутство, банкрутство підприємства з подальшим придбанням його активів тощо. До методів «чорного» рейдерства можна віднести: скуповування пакетів акцій на фондовому ринку; купівля боргів підприємства, його штучне банкрутство або початок процедури санації; використання міноритарного пакету і неправосудних рішень та ухвал; маніпуляції з реєстрами власників; корпоративний шантаж; силове захоплення тощо.

Поділяється думка, наведена у юридичній літературі, про виділення восьми етапів здійснення рейдерського захоплення, зокрема: збір інформації; атака; піар рейдерства; протистояння підприємства-жертви і рейдера; лігалізація рейдера; завершення перехоплення правління; результати захоплення; підсумки рейдерської роботи.

4. Охарактеризовано «чорне», «біле» та «сіре» рейдерство.

«Біле» рейдерство, під час якого рейдер діє винятково за законом, використовуючи наявні прогалини у ньому; організовує скуповування акцій або боргів підприємства, намагається тимчасово погіршити його економічний та фінансовий стан, здешевити його акції, шукає «дірки» в статуті й т. п. «Білими» рейдерами визначаються ті, які діють методом корпоративного шантажу в межах чинного законодавства. Такий вид рейдерів частіше за все трапляється в країнах з розвинутою економікою та високою бізнес-культурою, а в Україні вони трапляються рідко.

«Сіре» рейдерство – це рейдерство, за якого рейдер діє на межі закону. Для цього виду характерне використання фальсифікованих документів, подвійного реєстру, незаконних зборів акціонерів, є простір і для корупції суддів.

«Чорне» рейдерство – найкриміналізованіший вид рейдерства, який завжди пов'язаний з використанням явно незаконних методів (способів) захоплення і відбирання об'єктів чужої власності, застосуванням «силовий» атаки і нерідко фізичного насильства щодо власника майна (наприклад, погрози, шантаж, силове захоплення підприємства тощо). У разі «чорного» рейдерства власник підприємства в кращому випадку «розлучиться» з бізнесом на дискримінаційних умовах.

У роботі зазначено, що на сьогоднішній день «чорне» рейдерство поступово поступається місцем «сірому» рейдерству, за яким фактично виключені бандитські вилазки і активно використовуються існуючі прогалини в цивільному, корпоративному, фінансовому та інших галузях законодавства для ненасильницьких рейдерських захоплень об'єктів чужої власності.

У магістерській роботі зауважено, що межа між «сірими» і «чорними» рейдерами в Україні є нечіткою, бо часто переходять з одного виду до іншого. Натомість «біле» рейдерство не є характерним для нашої держави.

Зазначено, що у науковій літературі поряд з традиційними видами агресивного захоплення об'єктів чужої власності виділяється ще й новий вид загрози економічній безпеці в формі так званого інтелектуального рейдерства (наприклад, у формі відбирання патентів на винаходи і т. п.). Деякі автори висловлюють думку про існування такого різновиду рейдерства як «державне», що, відповідно, походить від держави.

Окрім того, існуюча в світі (зокрема й в Україні) фінансова криза породила новий вид рейдерства «без застосування грубої сили» - так зване банківське рейдерство. В цьому випадку банки, використовуючи різні способи «загону клієнта в кут», в тому числі разом з правоохоронними, податковими, митними та іншими органами, чинять тиск на позичальників з метою «перехоплення» прав на їх активи, захоплення підприємств, відбирання власності позичальників.

Також проаналізовані такі види рейдерства як горизонтальне та вертикальне.

У магістерській роботі також зазначено, що в сучасних умовах внаслідок системи соціально-економічних і політичних відносин рейдерство в Україні фактично перетворилося в один з видів кримінальної тіньової економіки. певні упущення на початковому етапі проведення реформ в соціально-економічній, правоохоронній та інших сферах державної діяльності, надмірне ослаблення системи державного регулювання і контролю, недосконалість законодавчих

актів, відсутність ефективної політики в сфері державного управління стали основними факторами виникнення рейдерства. Враховуючи те, що на сьогоднішній день рейдерство нерідко відбувається з корупційним залученням державних, адміністративних і силових ресурсів і з використанням недосконалості законодавчо-правової бази, можна виділити дві основні причини, що сприяють росту рейдерських проявів – це корупція та правові прогалини.

5. Проаналізовано кримінальну відповідальність за рейдерство в Україні. Зауважено, що на державному рівні не вироблено єдиної системи протидії рейдерству. Більше того, немає визначення поняття «рейдер», «рейдерство», не міститься положень про його особливості, учасників, суб'єктів протидії тощо. Окрім того, відсутність сьогодні правового визначення рейдерства дає змогу правоохоронним органам під час вирішення одних і тих же конфліктів навколо підприємства надавати різні юридичні оцінки та ухвалювати різні процесуальні рішення. Ті чи інші дії з ознаками рейдерства можуть бути кваліфіковані за різними статтями Кримінального кодексу України (ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 190 «Шахрайство», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», ст. 356 «Самоправство», ст. 358 «Підробка документів, печаток, штампів, їх використання», ст. 375 «Постановлення неправосудного рішення», ст. 382 «Невиконання судового рішення» та ін.). Розуміння зазначених дій як рейдерства ускладнюється відсутністю окремої норми, яка б акумулювала всі складові цього злочину та встановлювала покарання відповідно до ступеня його тяжкості.

6. Виявлено особливості протидії рейдерству в Україні. Зазначено, що рейдерство набуло системного характеру, оскільки у

2005–2006 рр. до схем протиправного привласнення підприємств почали широко залучатися державні та правоохоронні органи, суди, державна виконавча служба. За 4 оцінками експертів інвестиційних компаній, щорічний обсяг поглинань і злиття становить близько 3 млрд доларів, причому дві третини цих поглинань мають недружній, рейдерський, характер. В сучасних умовах дисбалансу економіки рейдерство почало загрожувати не лише розвитку економіки, а й безпеці країни в цілому.

У роботі вказано, що про рівень рейдерства в Україні та його вражаючі масштаби свідчать наступні факти: в Україні діє щонайменше 35-50 спеціалізованих рейдерських груп, які складаються з досвідчених юристів та економістів; рейдерство набуло в Україні системного характеру. Кількість захоплень сягає 3000 на рік; результативність рейдерських атак – понад 90 %; за експертною оцінкою, щорічний обсяг сегмента поглинань і злиттів (без приватизації) становить майже 3 млрд. дол. США; середньостатистична норма прибутку рейдера в Україні, за експертними оцінками, становить близько 100 %; українське рейдерство має відчутну кримінальну складову: протиправні дії чиняться із залученням збройних формувань, а подекуди – навіть співробітників правоохоронної системи тощо.

В Україні на даному етапі розвитку діє антирейдерська комісія. Серед завдань антирейдерської комісії має бути не лише вирішення справ за фактами захоплення підприємств, що вже відбулися, а й превентивна діяльність, а саме має бути аналіз схожих випадків і внесення відповідних змін до законодавства, щоб унеможливити рейдерство. До її складу входять комісії входять представники всіх

відомств: і СБУ, і прокуратури, і органів юстиції, і міністерства економіки. Даний склад має сприяти кращому інвестиційному клімату, довірі до влади, до її законів, створенню робочих місць. Оскільки, інвестор буде чітко реагувати на те, як влада бореться з рейдерами, з тими, хто хоче захопити майно, яке їм належить.

Також до системи протидії рейдерству належать: Громадська організація «Антирейдерський Союз підприємців України»; Український Національний комітет міжнародної торгової палати; Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств; бюро протидії комерційним злочинам та рейдерству (використання рекомендацій міжнародних організацій у боротьбі з рейдерством); робочі групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств при облдержадміністраціях.

У роботі також виокремлено причини рейдерства, зокрема, такі: політична нестабільність; відсутність єдиного судового реєстру, а також корупція у судовій владі; відсутність законів про регулювання відносин корпоративних прав; непрозорість приватизаційних процесів. Таким чином, рейдерство як економічне явище, притаманне трансформаційним економікам може бути свого роду індикатором, який засвідчує правовий рівень здійснення приватизаційних процесів у країні.

Запропоновано шляхи боротьби з рейдерством. До них належить: внесення змін до законодавства, зокрема до Кримінального кодексу; удосконалення реєстрації прав власності на цінні папери та обліку цінних паперів (прийняття Закону «Про систему депозитарного обліку цінних паперів» або внесення відповідних змін у чинний Закон «Про

Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», якими слід передбачити, що реєстратор є єдиним і незалежним органом, до компетенції якого входить право вирішувати питання, пов'язані з випуском та обігом цінних паперів, об'єднанням фондових бірж тощо).

Необхідно також впровадити систему превентивних заходів. Наприклад, унеможливленні надання злочинним діям вигляду законних. Вищій Раді юстиції України, за наявності неправомірних рішень судів, необхідно вживати заходів щодо притягнення суддів до відповідальності. Для цього слід узагальнити практику притягнення до відповідальності, накладення дисциплінарних стягнень, позбавлення повноважень суддів, пов'язаних з рейдерством.

Також заходами щодо вдосконалення діяльності державних органів в сфері протидії рейдерським захопленням є: створення в поліції спеціальних підрозділів з числа діючих співробітників з метою здійснення координації діяльності з іншими правоохоронними органами та проведення аналітичного моніторингу оперативної обстановки на ринку злиттів і поглинань; створення інформаційного банку даних про організації та осіб, які спеціалізуються на недружніх поглинаннях, що мають кримінальний відтінок, і про об'єкти, щодо яких рейдерське захоплення є найбільш вірогідним; позитивне значення в організації протидії рейдерським захопленням підприємств матиме створення реєстру підприємств – учасників корпоративних конфліктів.

7. Охарактеризовано особливості протидії рейдерству в зарубіжних країнах. Зазначено, що у світовій практиці рейдерство або отримало конкретний кримінальний статус, який регламентується

кримінальним законодавством конкретної країни, або отримало легальний статус злиття та поглинання, які відбуваються у всьому світі.

У розвинених економічно державах під рейдерством розуміють законне скуповування підприємств з подальшим їх перепродажем. Враховуючи міжнародний досвід, боротьба з рейдерством у нашій державі повинна мати комплексний характер, передбачаючи удосконалення корпоративного законодавства, реформування судової влади та правоохоронної системи, активну участь держави та громадськості у вирішенні цієї проблеми.

Зокрема, варто запровадити регулювання облікової системи ринку корпоративних цінних паперів. Також необхідно щоб процеси злиттів і поглинання набули цивілізованих форм, зокрема завдяки розвитку системи обліку корпоративних цінних паперів та корпоративного законодавства. Оскільки в Україні фактично відсутнє корпоративне законодавство, яке б регулювало поглинання акціонерних товариств (придбання значного пакета акцій), то на практиці це призводить до застосування різноманітних напівлегальних, тіньових схем рейдерських захоплень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д. О. Адміністративно-правові засоби захисту прав власників цінних паперів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. О. Андреев. – К., 2008. – 20 с.
2. Артюх М. О. Поняття та сутність рейдерства / М. О. Артюх // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - № 3. - С. 52-54.
3. Астахов П.А. Противодействие рейдерским захватам / П.А. Астахов. – М.: Эксмо, 2007. – 240 с.
4. Афендікова Н. О. Протидія рейдерству на ринку землі в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки / Н. О. Афендікова // Агросвіт. - 2015. - № 13. - С. 28-32.
5. Бабич Т. Рейдерство в Україні – загроза національній безпеці. Електронний ресурс / Т. Бабич. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2105/>
6. Бабич Т.М. Рейдерство в Україні - загроза національній безпеці / Т.М. Бабич // Віче. - 2010. - № 14. - С. 2-5 .
7. Берlach Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні. – Електронний ресурс / Ю. А. Берlach. – Режим доступу: <http://pravoznaves.com.ua/period/article/12096/%DE>
8. Берlach Ю.А. Правове визначення рейдерства / Ю.А. Берlach // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 60–62.
9. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення. Електронний ресурс / О. Беліков. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2638>

10. Бурбело О. А. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз. – монографія. Електронний ресурс / О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. – Режим доступу: <http://www.iepd.dn.ua/wp-content/uploads/2014/03/maket-1.pdf>

11. Бурбело О. А. Особливості рейдерства в Україні. /О. А. Бурбело, С. О. Бурбело // Часопис економічних реформ. – № 2. – 2011. – С. 6-10.

12. Варналій З. С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З. С. Варналій, І. І. Мазур // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 2(3). — С. 129-136.

13. Василенко М. Д. Рейдерство: загроза та шляхи подолання (економіко-правовий аналіз) / М. Д. Василенко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 16 / голов. ред. М. В. Афанасьєва ; МОН України, НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2015. - С. 96-104.

14. Видяпин О. Рейдер, слабых мест любитель. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.liga.net/interview/NI060037.html>.

15. Вівчар О. І. Перманентна генерація розвитку рейдерства в контексті деструктивних економічних явищ / О. І. Вівчар // Вісник Чернівецького 87 торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Випуск III (55). – Чернівці, 2014 – С. 44-47.

16. Воротін В.Є. Корпоративне управління: використання досвіду світової господарської практики в Україні / В.Є. Воротін // Зб. наук. праць УАДУ. – К.: Вид-во УАДУ, 2007. - Вип. 2. – С. 48-59.

17. Гбур З. В. Сутність рейдерства та його вплив на формування економічної безпеки держави. С. 13-22. URL: [http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol7\(17\)/3.pdf](http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol7(17)/3.pdf)

18. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / Б.М. Андрушків, Ю.Я. Вовк, П.Д. Дудкін [та ін.]. – Тернопіль: Терно-граф, 2008. – 424 с.
19. Євгенєва А. Законодавче регулювання лобістської діяльності / А. Євгенєва // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – 2004. – № 1. – С. 31-32.
20. Єфименко А. Рейдерство або ринок контролю / Анатолій Єфименко // Юридичний журнал. – 2008. – № 11. – С. 116–122.
21. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект : монографія / Ю. М. Жорнокуй. – Х. : Право, 2015. – 532 с.
22. Закон про цінні папери і біржі 1934 р. Securities Exchange Act of 1934. URL: <http://www.sec.gov/about/laws/sea34.pdf>.
23. Закон Сайбейнса-Окси 2002 р. Sarbanes-Oxley Act of 2002. – URL: <http://uscode.house.Gov/download/pls/15C98.txt>.
24. Захист бізнесу від зовнішніх і внутрішніх посягань. - [Електронний ресурс]: <http://www.dynasty.lviv.ua/parts/bz/index.php>.
25. Зеркалов Д.В. Антирейдер: [пособие] / Д.В. Зеркалов. – К.: Дакор; КНТ; Основа, 2007. – 224 с.
26. Касараба Ю. Я., Баліна С. Н. Правові заходи протидії незаконному поглинанню підприємств (рейдерству): міжнародний досвід / Ю. Я. Касараба, С. Н. Баліна // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. - №3. – С. 44-53.
27. Киреев А.Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А.Ю. Киреев. – М., 2008. – 24 с.

28. Коваль А. Способы жестких поглощений / А. Коваль // Юридическая практика. — 2004. — № 29 (343). — С. 1-7.
29. Кодекс законів США. 15 United States Code §78ff (a). URL: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/78ff>.
30. Кодекс України про адміністративні правопорушення // від 07.12.1984 № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.
31. Коломійцева О.В. Українські особливості розвитку грінмейлу / О.В. Коломійцева // Економіка і управління. - 2011. - № 6(120). - С. 107-113.
32. Константинов В. Рейдерство — немошенничество! // Законность. 2008. №11. С. 40—41.
33. Концевич О.К. Боротьба з рейдерством в Україні: основні схеми здійснення та шляхи подолання / О.К. Концевич, А.Ю. Дернова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://наука.kushnir.mk.ua/?p=71683>.
34. Корсак А. Б. Противодействие рейдерству в системе антикоррупционных мер / А.Б. Корсак // Безопасность бизнеса. – 2008. – № 3. – С. 22-23.
35. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
36. Кубарев І. В. Сутнісні ознаки рейдерства / І. В. Кубарев, С. С. Барган // Правовий часопис Донбасу.- 2018. - № 2 (63). – С. 117-122.
37. Мамонов К. А. Визначення рейдерства: теоретичні підходи / К. А. Мамонов, В. А. Величко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2016. - Вип. 6(2). - С. 79-82.

38. Мамонов К.А. Теоретико-методичні підходи щодо визначення рейдерства на будівельних корпоративних підприємствах / К.А. Мамонов, О.В. Пиркова // Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». – Одеса: Гельветика, 2013. – Т. 18. – Вип. 4/2. – С. 156–158.

39. Мамонов К.А. Фінансово-економічна безпека будівельних корпоративних підприємств: теоретичні положення та інструменти застосування / К.А. Мамонов, О.В. Пиркова, Юй Цзянбо // Кримський економічний вісник. – Сімферополь: Гельветика, 2013. – № 4. – С. 118–121.

40. Мельник М. І. Організаційно-правовий механізм подолання рейдерства в Україні суть та основні напрями вдосконалення//Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ,- №2, - 2009.

41. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: [навч. пос.]/ І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко – Львів, 2011. – 380 с.

42. Моніторинг рейдерських атак в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://www.uire.org.ua> — Український інститут дослідження екстремізму.

43. Москаленко С.М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С.М. Москаленко // Юридичний журнал України. – 2007. – № 3. – С. 117-119.

44. Мусаелян М. Ф. Рейдерство: понятие, виды и пути противодействия. Журнал российского права. С. 28-40. URL: <file:///C:/Users/Downloads/reyderstvo-ponyatie-vidy-i-puti-protivodeystviya.pdf>.

45. Нестеренко В.Ю. Управління ризиком рейдерського захоплення на прикладі автотранспортних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (автомобільний транспорт і дорожнє будівництво)» / В. Ю. Нестеренко. – К., 2010. – 19 с.

46. Орлеан А. Щодо криміналізації рейдерства / А.Орлеан, Р.Дурдієв // Вісник прокуратури. – К.: ГПУ, 2007. – № 8 (74) – С. 83-88.

47. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli/1.htm>.

48. Офіційний сайт Антирейдерського союзу підприємців України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 91 http://antiraider.ua/ucsp_mod_ucsp_%20articles_show_170.html

49. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання / Г. Паламарчук, Л. Венгер // Економіка України. – 2007. – № 7 (9). –С. 38-45.

50. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації поняття «рейдерство» в Україні / Р.А. Панасенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-56>.

51. Перхач О. Л. Сутність, класифікація та причини виникнення корпоративних конфліктів. – Електронний ресурс / О. Л. Перхач. – Режим доступу: http://www.visnyk-onu.od.ua/journal/2015_20_3/30.pdf

52. Пиркова О.В. Рейдерство: визначення та напрями систематизації. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/38636/1/120-122.pdf>.

53. Планирование рейдерских схем [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://antireider.com/5-planirovanie.php>.

54. Погорелов Ю.С. Типізація рейдерства та методи боротьби з ним / Ю.С. Погорелов, Ю.В. Лещенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24 (I). – С. 208–214.

55. Положення про Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-п>.

56. Поняття рейдерства та його суспільна небезпечність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pozov.com.ua/ujderstvo_ua.html.

57. Приймак Н.В. Теоретичні аспекти розкриття сутності рейдерства у ринковій економіці / Н.В. Приймак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economics.crimea.ua/files/journal/01_02_13_3ch.pdf.

58. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

59. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19>.

60. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1720-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 8. – Ст. 51.

61. Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від 4 листопада 2010 р. № 2671-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

62. Про направлення на повторне перше читання проектів законів України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації використання масивів земель сільськогосподарського призначення та про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Постанова Верховної Ради України від 14.11.2017 № 2202-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2202-19>.

63. Про посилення протидії рейдерству : Указ Президента України від 19.03.2014 № 313/2014. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313/2014>.

64. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо протидії рейдерству : Постанова Верховної Ради України від 10.07.2018 № 2500-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2500-19>.

65. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення

питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні : Постанова Верховної Ради України від 22.05.2018 № 2438-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2438-19>.

66. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення використання органів державної реєстрації у рейдерських схемах : Постанова Верховної Ради України від 09.06.2009 № 1488-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-17>.

67. Руденко-Сударєва Л. В. Збереження економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів в умовах активізації корпоративних поглинань та рейдерських захоптів / Л. В. Руденко-Сударєва // Незалежний аудитор. – 2013. – № 3. – С. 22 – 28.

68. Руденко-Сударєва Л. В. Процеси злиттів та поглинань в контексті економічної безпеки підприємництва / Л. В. Руденко-Сударєва // Інтелект – 21. – 2010. – № 2. – С. 10 – 17.

69. Сабецька Т. І. Механізми протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної безпеки підприємства / Т. І. Сабецька // Економіка і суспільство. – 2017. – №8. – С. 341-347.

70. Селиванова И. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине / И. Селиванова // Юридичний радник. — 2006. — № 3 (11). — С. 35–38.

71. Смирнов Г. К. Проблемы применения и совершенствования уголовного законодательства России в сфере противодействия рейдерству // Российская юстиция. 2009. № 12. С. 32-38.

72. Смітюх А. В. Поняття та ознаки рейдерства у контексті суміжних понять поглинання та загарбання / А. В. Смітюх // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. - 2014. - Т. 19, Вип. 2. - С. 56-62.

73. Сороківська О. А. Дослідження виявів економічного рейдерства в Україні та пошук шляхів його подолання / О. А. Сороківська // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. - 2014. - № 26(2). - С. 163-170.

74. Статут Асоціації «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати». URL: <https://iccu.org/statut/#>.

75. Таращанська О. Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. – Електронний ресурс / О. Б. Таращанська. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>

76. Таращанська О. Б. Рейдерство в Україні: причини виникнення та шляхи подолання / О. Б. Таращанська // Інвестиції: практика та досвід. 2011. – № 2. С. 123 – 126.

77. Таращанська О.Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10tobseu.pdf>.

78. Тарханова З.Э. Институт рейдерства на рынке корпоративного контроля в РФ / З.Э. Тарханова // Экономический вестник Ростовского государственного университета. - 2008. - № 1. - Т. 6. - Ч. 3. - С. 244-249.

79. Титаренко С. С. «Рейдерство» в Україні та деяких зарубіжних країнах: компаративний погляд на економіко-правовий

феномен / С. С. Титаренко // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – №5. – С. 271-274.

80. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2010. – 576 с.

81. Ухов С. Юрий Борисов: «Рейдерство — это купить на грош пятаков» / С. Ухов // Известия. — 2006. — 20 июля.

82. Фальшовик Д. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності / Д. Фальшовик // Науковий вісник державного університету внутрішніх справ . Серія юридична. 2014. – Вип. 1. – С. 312-322.

83. Федоров А. Ю. Рейдерство и корпоративный шантаж (организационно-правовые меры противодействия): Монография. - М.: Волтерс Клувер, 2010. - 480 с.

84. Федчак І. А., Ільницький В. Я. Рейдерство: поняття та заходи протидії. С. 414. URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/04_2011/11fiatzipdf.

85. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородний, Г.Л. Вознюк. – 3-тє вид. доп. та перероб. Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

86. Фомічов К. С. Актуальні проблеми боротьби з рейдерством в Україні / К. С. Фомічов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 312-318.

87. Харченко, М.О. Рейдерство в Україні: передумови виникнення та шляхи подолання [Текст] / М.О. Харченко, Ю.А. Лозицька // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенка. - Суми : СумДУ, 2015. - С. 221-222.

88. Хатнюк Ю. А. Визначення поняття рейдерства та його характеристика у законодавстві України / Ю. А. Хатнюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2013. - Вип. 4. - С. 174-185.

89. Хомич Ю. Зарубежная практика защиты от недружественных поглощений / Ю. Хомич // Юридичний радник. — 2007. — № 4 (18). — С. 95–99.

90. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

91. Шустік О. Корпоративні конфлікти: удосконалення процедури вирішення / О. Шустік // Юридичний вісник України. — 2007. — № 1. — С. 1-10.

92. Якунин С. А. Противодействие рейдерству уголовно-правовыми средствами в США / С. А. Якунин // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2012. – №4 (56). – С. 79-82.

93. Antiraider.ua/ URL: <http://antiraider.ua/news/>.

94. Becht M., P. Bolton, and A. Roel. Corporate governance and control. In: Constantinides G. M., M. Harris, and R. Stulz (Eds). Handbook of the Economics of Finance. – 2003. – 346 p.

95. Faccio M. and L. Lang. The separation of ownership and control: an analysis of ultimate ownership of Western European corporations, Journal of Financial Economics. – 2003. – № 65. – P. 365–395.

96. Morck R. and L. Steier. The global history of corporate governance. Introduction. In. The history of Corporate Governance: the Rise and Sometimes Fall of the World's Great Mercantile Families. NBER and University of Chicago Press. – 2005. – 293 p.